

KAR!KE

Broj 22, April/Travanj 2015.

INTERVJU

„Ideje su bezvrijedne, bitna je realizacija.“

Aleksandar Savić

STR. 14-15

KAKO I ŠTA ZAPOČETI

Dok radnici prodaju pamet i leđa, preuzetnici prodaju ideje

STR. 04-05

PODUZETNIK MOŽES BITI TI

Nema krompira i džema bez motike

STR. 10

PODUZETNI MOSTARCI

Skući se s kućištem

STR. 06-07

“NOĆNO PODUZETNIŠTVO” U KRIZI

Miris vutre na Balkanu

STR. 08-09

sadržaj..

- 03. Najlakšim putem od ideje do početnih sredstava**
- 04. Dok radnici prodaju pamet i leđa, preduzetnici prodaju ideje**
- 06. Poduzetni Mostarci: Skući se s kućištem**
- 8. „Noćno poduzetništvo“ u krizi: Miris vutre na Balkanu**
- 10. Poduzetnik možeš biti ti – Nema krompira i džema bez motike**
- 11. Sveučilište – „Ništa praksalište“: O, prakso, tugo mojih dana**
- 12. Učeničko poduzetništvo: Poduzetni od malih nogu**
- 13. Svjetski klub: Rotaract Tuzla – Pomoći dobru da prevagne nad zlom**
- 14. Intervju: Aleksandar Savić - Ideje su bezvrijedne, bitna je realizacija**
- 16. Socijalno preduzetništvo i BiH kao obećana zemlja**
- 17. Intelektualno poduzetništvo: Odgoj – posao, ljubav i zadovoljstvo**
- 18. Diskriminacija u zraku – Slušamo li se?**
- 19. Radionice zvuka: Smooth jazz**
- 20. Mostarska lasta: Po mostovima se kreće, sa Starog se skače**
- 21. (Pod)svijest o video igrama: Imaginarne situacije, realni utjecaji i (ne)prirodni postupci**
- 22. EKO-blog: Ne bacaj to, more valjat' (savremeno tumačenje)**
- 23. Treći ugao: B/Mračne vode**
- 24. Grafiti: Struja i filozofija u spreju**
- 26. A ja se bavim mačevanjem**
- 27. Spuž i mediokreteniteti: Oko vidi samo ono što je um spremam da shvati**

impressum

Izdavač: Udruženje Omladinska novinska asocijacija u Bosni i Hercegovini

---

Izvršni direktor: Boris Čović

Glavni i odgovorni urednik: Haris Dedović

Izvršna urednica: Hana Čolić

Redakcija: Ljupko Mišeljić, Nebojša Sičić, Hana Obradović, Adaleta Merkez

Počasni član redakcije: Denis Gigo Hadžić

Dopisnici: Azem Kurtić, Mirza Abaz, Amila Rekić, Ajla Heralić, Slaven Bošnjak,

Tarik Brbutović, Stefan Veselinović

Fotografi: Valentino Čolić, Haris Begić, Irina Mikucesku, Amila Mašić, Zoran Osijek

Naslovница: Boris Čović

KONTAKT: Mula Mustafe Bašeskije 7, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina;

+387 33 205 850;

onaubih.karike@gmail.com;

www.onabih.ba

Najlakšim putem od ideje do početnih sredstava

Samostalni preduzetnik, u širem smislu riječi, je osoba koja se na svojevrstan, hrabar i voljšeban način bori protiv nezaposlenosti. U procesu pokretanja sopstvenog biznisa mehaničku prekretnicu predstavlja početni kapital. Oni sa relativno dobrom finansijskom podlogom odluče se, nadasve hrabro, za samofinansiranje. Za one koji su uporni ali, ipak, nisu „najsolventniji“, postoje različiti fondovi, organizacije i programi koji nude razne vrste podrške, pa i finansijsku.

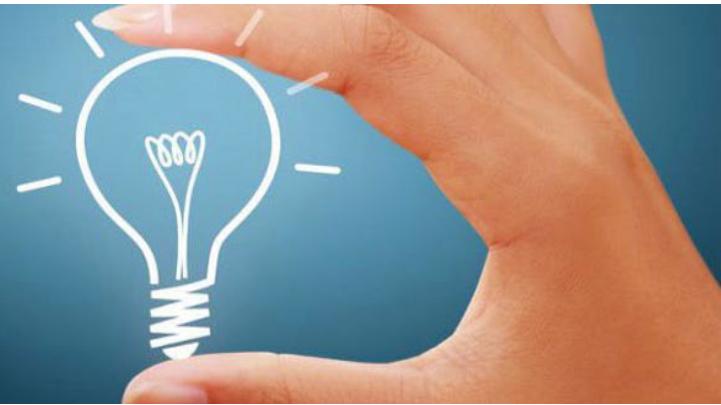
Piše: Nebojša Sičić

Postoji određeni broj ljudi koji odluči na dug i iscrpan poduhvat osnivanja sopstvenog projekta. Bilo da se radi o kompanijama ili mobilnim aplikacijama, mehanizam razvoja i uspjeha projekta je isti. Ukoliko postoji ideja za projekat, koja nije nimalo manje jednostavna i zahtjevna od same realizacije, mora biti konkretna kako bi se održala, temeljno istražena i pored svega jedinstvena - sve to da bi se ideja prikazala u najboljem svjetlu investitorima, od kojih zavisi dalji opstanak i razvoj projekta. Vani se nalazi more ljudi i organizacija koji su spremni osigurati sredstva za rad i finansirati tek započeti projekat ili ideju, koje jedino treba privući i ubijediti u kvalitet startup-a.

Il' se održiš, il' se opržiš

Dobar početak u poduzetništvu jeste samoodrživost koja omogućuje potpunu kontrolu nad progresom projekta, bez vanjskih investicija i uticaja. Stručnjaci ovakvo vođenje start-up projekta nazivaju bootstrapping finansiranje. Samostalno finansiranje je dobar pokazatelj investitorima o potencijalu tek započetog projekta, ali kada troškovi pređu određenu granicu, tada kreće potraga za spoljnjim financiranjem. Prema istraživanju Ujedinjenih nacija, "Glasovi mladih", troje od četvero mladih u Bosni i Hercegovini je nezaposленo.

U cilju smanjenja nezaposlenosti i razvijanju poduzetništva kod mlađih, FZZZ u saradnji sa Projektom zapošljavanja mlađih (YEP), švicarskom agencijom za razvoj i saradnju i njemačkom kompanijom GOPA, u posljednje tri godine implementiran je program pod nazivom "Mladi poduzetnik". Uz prethodno osiguranu obuku iz poduzetništva i biznisa za stotinu nezaposlenih mlađih sa najboljim poslovnim idejama, obezbijedeno je 700.000 KM za pokretanje i vođenje vlastitog biznisa. Takođe, svi učesnici u projektu su dobili mogućnost sticanja znanja i strategija o poduzetništvu, te besplatnu savjetodavnu podršku tokom rada. Prilikom odobravanja sredstava za osnivanje vlastitog biznisa, prioritet imaju tradicionalni zanati, proizvodne djelatnosti, itd. Podrška omladinskog poduzetništva se ostvaruje svake godine putem Start up Weekend-a, koji okuplja mlađe poduzetnike i one koji žele ostvariti svoje poslovne ideje. Start up Weekend je nevladina organizacija iz Sjjetla koja organizuje vikend događaje širom svijeta, tokom kojeg se stvaraju nove održive ideje za start-up kompanije sa fokusom na IT tehnologije, dizajn, marketing i ostale branše društva. Od 2013. pa do danas je održano više od 1000 događaja u stotinu različitih država. Tokom trodnevнog događaja, učesnici imaju priliku saznati više od start-up poduzetništvu od vodećih stručnjaka, te detaljno proširiti i utvrditi svoje poslovne ideje. Na kraju događaja podržanog od brojnih lokalnih i internacionalnih kompanija biraju se i nagrađuju tri tima sa najboljim idejama.

Da se nađe, za početak

Jedan od boljih start-up programa i investitora dostupnih mlađim poduzetnicima predstavlja Bizoo – Business Inovation Zoo, koji je podržan od strane Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID), a realizuje ga fondacija YES u okviru petogodišnjeg programa "Partnerstvo za inovacije". Cilj ovog biznis programa je stvoriti održiv i povezan sistem start-up kompanija i događaja, te tako iskoristiti maksimalni potencijal mlađih poduzetnika. Business Start-up Accelerator i Business Angel Network su dva međusobno povezana programa namijenjena razvijanju i unaprijedivanju poslovnih ideja i start-up kompanija.

Bizoo akcelerator svojim učesnicima nudi širok spektar mogućnosti kao što su prostor za rad, mentori, poslovne strategije, te 20.000 američkih dolara u Google uslugama. Program je započeo 2011. godine u vidu tromjesečnog ciklusa, tokom kojeg 60 mlađih poduzetnika prolazi kroz start-up program, a 15 najboljih dobija financijska sredstva za uspješnu realizaciju te ideje. Uz obezbijeden početni kapital, 40 priznatih poduzetnika pruža novim potencijalnim poduzetnicima uvid i znanje o poslovnim strategijama i stanju tržista. U najpopularnije oblike poslovanja spada i osnivanje informatičko-tehnoloških (IT) kompanija, a u BiH su organizovani razni projekti pod pokroviteljstvom Hub 387 u cilju usavršavanja potencijalnih poduzetnika i stvaranja novih radnih mesta, te pristupanju većim tržistima.

Jedan od projekata Hub 387 je Academy 387 – centar za informaciju i usavršavanje informacionih tehnologija. "Academy387 je novi koncept prenosa znanja i vještina, modeliran po najuspješnijim američkim edukacijskim platformama. Cilj nam je u najkraćem roku ospozobiti osoblje za konstantne izazove koje nameće oblast informacionih tehnologija, te učiniti ih kompetitivnim na tržištu rada", izjavio je Edin Saracević, osnivač Hub387 za portal klix.ba.

Dok radnici prodaju pamet i leđa, preduzetnici prodaju ideje

Prema Teoriji protoka novca, postoje četiri kvadranta koja opisuju vrstu zaposlenja i sticanja novca i prihoda. Sa lijeve strane se nalazi 95% ljudi na planeti. Sa desne, uspješnije strane, nalazi se 5% ljudi na planeti. Na desnoj strani nalaže se dvije kategorije-businessmeni i investorovi. Najveći cilj preduzetništva uopšte, osim u slučaju „samostalnog preduzetništva“, zapravo je „prevesti“ ljudi iz lijevih u desne kvadrante.

Preduzetništvo, zapravo, predstavlja oblik privrednog djelovanja u kome sam preduzetnik odlučuje šta, kako i za čije potrebe stvoriti, te na tržištu realizovati, ulazeći u poduhvat na svoj trošak i rizik, u cilju sticanja dobiti. U isti mah, postoji i set raznih alata, obuka i pomoći koje se u preduzetništvu pružaju.

Šta sve treba uraditi prije ‘vezivanja kravate’?

Kako bi se postalo preduzetnikom, potrebno je imati poslovnu ideju koja je zasnovana na nezadovoljenoj potrebi potencijalnih korisnika usluga, ili kupaca proizvoda, što je čini tržišno prihvatljivom. Drugi korak, koji zapravo daje jasnú sliku o smislu realizacije ideje, zasićenosti tržišta i mogućim prihodima, je izrada strategije, odnosno poslovnog plana (businessplana, op.aut.).

„Poslovni plan zahtijeva istraživanje tržišta, uvažavanje svih prijetnji i opasnosti koje vrebaju na tržištu, prepoznavanje snage i slabosti preduzetničke ideje (njene realizacije u konačnici), izradu bilansa i gotovinskih tokova novca. On pokazuje preduzetniku profitabilnost, likvidnost i solventnost poduhvata, uvažava rizik i na taj način ga osvještava u poduhvatu. Zapravo, on ukazuje treba li uopšte početi sa realizacijom ideje. Da bi poslovni plan zaista bio kvalitetan, on mora biti profitabilan i fleksibilan.“ -rekao je doc. dr Slavko Simić, vodeći čovjek konsultantske kuće „Brossconsult“

Ukoliko je zamisao zaista realno izvodljiva, profitabilna i samoodrživa, nastaje prava „igra“ u kojoj je važno što lakše, brže i finansijski bezbolnije, ideju prevesti u real-

U svijetu postoje samo dvije kategorije ljudi - zaposleni i nezaposleni. Zaposleni su, za razliku od nezaposlenih, dalje djeljivi na četiri kategorije. Riječ je o zaposlenicima, samozaposlenima, businessmenima i investorima. Iako je nezaposlenost pitanje koje najviše muči mlađe u Bosni i Hercegovini, ipak nije svejedno u kojoj će se grupi zaposlenih naći, kada i ukoliko se zaposle.

Piše: Ljupko Mišeljić

izaciju. Da bi preduzeće, odnosno posao, zaista opstao potrebno je poznavati sve principe uspješnog vođenja posla. Riječ je o menadžerskim vještinama kojima se ovlađava u vođenju posla, ali i ljudi koji sudjeluju u njemu. Potrebno je dobro planirati i upravljati vremenom, finansijama, informacijama, ali dobro uhodanim timom, stresom, te poznavati psihologiju rada.

„Za dobro poslovanje preduzeća potrebno je sinhronizovati više faktora. Potrebna je uraditi i implementirati realnu razvojnu strategiju, zahtjevne, ali ostvarive stateške ciljeve i viziju. Strategija treba da je razumljiva i prihvaćena od zaposlenih. Preduzeće treba da ima izgrađenu organizacionu strukturu koja će omogućiti zaposlenima da iskažu svoju kreativnost i ispolje svoja znanja, vještine i sposobnosti. Menadžment preduzeća treba da uskladi, sa jedne strane ciljeve organizacije, a sa druge ciljeve i potrebe zaposlenih. U tom smislu, treba raditi na stalnoj motivaciji i nagrađivanju zaposlenih. Treba izgraditi povjerenje i stabilne poslovne odnose kako sa dobavljačima i kupcima, pa čak i uduženjima građana, lokalnim zajednicama, tako i sa zaposlenima“ -kazao je prof. dr Rajko Macura sa Banja Luka College-a.

Ima ideja, ali odakle pare?

Pod pretpostavkom da su svi gorepomenuti uslovi ispunjeni, postavlja se pitanje svih pitanja-kapital. Najviše preduzetničkih ideja se, poslije izrade poslovnog plana i strategije, zaustavi upravo zbog nemogućnosti početnog finansiranja. Postoji nekoliko načina na koji se može opskrbiti novac za početak realizacije. Neki od njih su samofinansiranje, pomoći porodice i prijatelja, „poslovni anđeli“, bankarski zajmovi i državni izvori.

Veliki broj poslova pokreće se upravo sopstvenim sredstvima pokretača same ideje, koji mogu nastati iz lične uštedevine ili različitih oblika ličnog kapitala. U tom segmentu postoje razne strategije namicanja sredstava ličnim radom i zalaganjem. Neki od tih načina su rad „na crno“,

ulaženje u dozvoljene minuse preko kreditnih kartica, te nepopularna mjera „stezanja kaiša“. Pomoć porodice i prijatelja je, takođe, veoma popularan izvor početkog kapitala, jer u većini slučajeva nisu zainteresovani za ostvarenje brzih profita, kao što je to slučaj sa „profesionalnim“ investitorima. U drugu ruku, postoji i manje dobra strana ovog načina-porodica i prijatelji ne istražuju temeljno potencijalni poslovni poduhvat, pa nisu upoznati sa svim njegovim rizicima. U većini slučajeva, ukoliko to materijalni status dozvoljava, oni prihvataju prepostavke preduzetnika o uspjehu ideje, čak i bez istraživanja i informisanja, te pregledanja poslovnog plana.

„Poslovnim anđelima“ se nazivaju individualni investitori koji koriste sopstveno bogatstvo kako bi finansirali nove poslovne poduhvate. Sasvim su drugačije „vrelo“ izvora kapitala, pa predstavljaju najbolju opciju za preduzetnike, ukoliko finansiranje od strane porodice i prijatelja nije moguće. U ovom

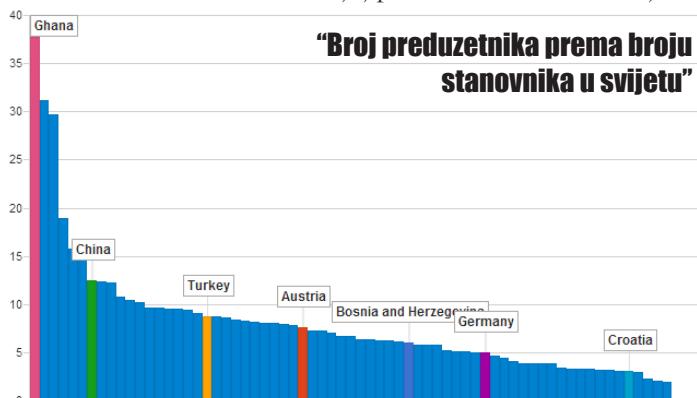
„Sramota je da uvozimo toliko hrane (npr. uvozimo heljdino brašno i bijeli luk iz Kine, mrkvu i kratavac iz Španije. Jasno je zašto uvozimo banane i ananas, ali je problem što ove prethodno nabrojane kulture uvozimo, a u vlastitoj režiji proizvodimo tek na kašičice. Naša industrija i privreda može oživiti samo onda kada iskoristimo svaki pedalj obradive površine. Kada obradite zemlju, onda morate da „uberete“ proizvode, upakujete i distribuirate do krajnjeg kupca. Sve to mora neko da uradi i tu se javlja prostor i za druge preduzetnike u lancu kojima se otvaraju vrata za ostvarivanje prihoda, poput prevoznika, nakupaca, prekupaca, prerađivača i distributera.“ -dr Simić

slučaju, investitori za sebe osiguravaju optimalan procenat prihoda od poslovne ideje.

Država nešto d'obezbijedi

Popularan način finansiranja predstavljaju i bankarski zajmovi, zajmovi komercijalnih banaka, te investiciono-razvojni fondovi na nivou lokalnih zajednica, entiteta, te zemlje ili zemalja regiona. Danas, međutim, veoma mali broj država uspijeva da prepozna interes u pružanju podrške razvoju preduzetništva, a veliki problem predstavlja i obim podrške koju državni ili investicioni fond ponudi i osigura. Investicioni fondovi u BiH su, mahom, pod upravom dva entitetska preduzeća. Riječ je o Investiciono-razvojnoj banci RS (IRBRS), te Razvojnoj banci FBiH (RBFBiH)

Prema tome, IRBRS i RBFBiH su glavni državni izvori od kojih se može tražiti podrška u vidu početnih sredstava za pokretanje poslovnih aktivnosti. Ove institucije su, u skladu s tim, i pripremile kreditne linije za pomoć osnivanju malih i srednjih preduzeća u BiH. IRBRS u svojoj ponudi ima kreditnu liniju, čiji

su korisnici preduzetnici i pravna lica koja obavljaju registrovanu djelatnost ne duže od pet godina od dana podnošenja zahtjeva za kredit (start-up), a u svrhu nabavke osnovnih i obrtnih sredstava. Minimalni iznos ovog kredita je 5.000 KM, a najveći 50.000 KM, dok je period otplate do sedam godina, sa grace

periodom od 12 mjeseci.

RBFBiH, u ovom slučaju, ima kreditnu liniju za stalno finansiranje mikrobiznisa-obrta, čiji je rok otplate od 13 mjeseci, do sedam godina, sa grace periodom od 12 mjeseci. Namjena ovih sredstava je dugoročno kreditiranje potrebnih stalnih sredstava za poslovanje samostalnih zanatskih i uslužnih radnji, nabavku opreme i otkup poslovnog prosotra, ali i u oblasti proizvodnje i usluga, izuzev trgovina, usluga taksija i ugostiteljstva.

Nepokrivenost tržišta, podrška i trendovi

U fazi razrade ideje, afirmisanja i filtriranja afiniteta, potrebno je razmišljati i o stvarnim uslovnima na tržištu, potražnji za tim uslugama ili proizvodom, te konkurentnosti. Pritom je potrebno pratiti uslove tržišta i trendove koji su zastupljeni na evropskom i svjetskom tržištu. Vid preduzetništva koji u Bosni i Hercegovini i nije pretjerano zastupljen, upravo je socijalno preduzetništvo. Prema analizama mnogih agencija i konsultantskih kuća, u

„Sramota je da uvozimo toliko hrane (npr. uvozimo heljdino brašno i bijeli luk iz Kine, mrkvu i kratavac iz Španije. Jasno je zašto uvozimo banane i ananas, ali je problem što ove prethodno nabrojane kulture uvozimo, a u vlastitoj režiji proizvodimo tek na kašičice. Naša industrija i privreda može oživiti samo onda kada iskoristimo svaki pedalj obradive površine. Kada obradite zemlju, onda morate da „uberete“ proizvode, upakujete i distribuirate do krajnjeg kupca. Sve to mora neko da uradi i tu se javlja prostor i za druge preduzetnike u lancu kojima se otvaraju vrata za ostvarivanje prihoda, poput prevoznika, nakupaca, prekupaca, prerađivača i distributera.“ -dr Simić

Evropskoj uniji socijalna preduzeća čine 10% ukupnog broja preduzeća, i zapošljavaju 6% od ukupnog broja zaposlenih. S druge strane, svjetski trendovi i nisu uvijek primjenjivi na slabim i nerazvijenim tržištima.

„Svjetski trendovi nisu baš uvijek primjenjivi na našem području, jer ovdje ne vladaju isti tržišni pristupi kao na uređenim tržištima. Proizvod koji se nudi ima svoju vrijednost, koja ne mora nužno odgovarati cijeni, ali mora da postoji zbog korisnika. Kupac je spremjan da je plati po određenim komercijalnim uslovima, ili ne. Ako imate super proizvod onda ga i prodajte, nekad i u cijelosti unaprijed, ako nemate super proizvod onda je to samo muzejski eksponat, i ne postoje trend koji može pomoći da prodajte proizvod na domaćem tržištu.“ -rekao je doc. dr Slavko Simić

BiH ipak ima značajne komparativne prednosti za promociju i razvoj preduzetništva. Tu spadaju geostrateški i geopolitički položaj, koji se uz dobru volju politike može pretvoriti u prednost. Segmeneti koji znatno mogu uticati na naše tržište su značajni energetski resursi, nezaglađeno zemljište, stabilna klima i konfiguracija terena. U drugu ruku, istorijska baština, bogatstvo kulture i nacija može biti značajna prednost. Tržište BiH bi se, prema mišljenjima stručnjaka, izuzetno razvilo i obogatilo ukoliko se iskoriste tradicionalno dobre veze i sa istokom i sa zapadom, koje se mogu obogatiti poslovnom saradnjom.

„Neke od strateških pravaca razvoja bi mogle biti drvna industrija (klasterizacijom koja bi obuhvatila sve faze proizvodnje), ruralni turizam, organska hrana, stočarstvo i poljoprivreda. Velik resurs leži u ljudima i znanju. Naš razvoj teba prije svega da se razvija na znanju i zadržavanju obrazovanih i talentovanih ljudi.“ -rekao je prof. dr Rajko Macura

U tim segmentima, IRBRS i RBFBiH otvorili su kreditne linije za mikrobiznise u poljoprivredi, industriju prerade poljoprivrednih proizvoda, i privredne aktivnosti, kao i finansiranje izvršenog izvoza, uvoza pšenice, ruralnog razvoja i turizma, ali i dugoročne zajmove za kreditiranje tekućih sredstava za izvoznike.

SKUĆI SE S KUĆIŠTEM!

Tim mladih ljudi iz Mostara, EMERALD, krenuo je u poduzetničke vode prije pet mjeseci s idejom da na tržište plasira svoj proizvod – visokokvalitetna PC kućišta u potpunosti prilagođena krajnjim korisnicima. Njihova ideja je prepoznata i na Start UP vikendu INTERA Tehnološkog Parka, gdje je ovaj tim dobio i svoj prvi novčani poticaj od 5000 KM.

Piše: Boris Čović

Da sve počinje od ideje potvrđuju tri mladića i jedna djevojka iz Mostara, koji su, okupljeni pod nazivom EMERALD, proglašeni pobjednicima drugog po redu StartUp Weekenda koji se održao u Mostaru od 17. do 19. aprila 2015. godine. Krešimir Merdžo, Srđan Škoro, Aleksandar Šutić i Ana Bogdanović bave se izradom PC kućišta od aluminija i nadaju se da će njihov proizvod uskoro naći svoje mjesto na tržištu. Podršku za sada imaju samo od tehnološkog parka INTERA iz Mostara, gdje se nalaze u procesu predinkubacije.

“S obzirom da smo u predinkubaciji u INTERA TP, na raspolaganju su nam prostorije i računalna oprema tako da taj trošak ne postoji, ali postoji trošak svakodnevnog putovanja do tehnološkog

parka. Nagradom StartUp Weekend-a osigurali smo sva potrebna sredstva za izradu prvog prototipa i nabavu potrebnih komponenti za testiranje pa se realizacija izrade prototipa očekuje u roku od tjedan dana. Što se tiče daljnjih novčanih sredstava, potrebna je velika početna investicija i trenutno razmatramo sve opcije kako doći do investitora, uključujući i crowdfunding platforme poput Indiegogo, ali i međunarodne investitorske kongrese”, kaže ekipa tima EMERALD.

Prema svjetskom izvještaju o poduzetništvu, najveći broj osoba koje se uključuju u poduzetničke aktivnosti spadaju u grupu od 25 do 35 godina. U istom izvještaju (GEM - Globalni monitor poduzetništva) rezultati za Bosnu i Hercegovinu u 2014. godini ukazuju

da procenat pojedinaca koji su aktivno uključeni u vođenje biznisa ne starije od 42 mjeseca (rana poduzetnička aktivnost) iznosi 7,4%, te da je zabilježen pad ovog indeksa u odnosu na 2013. godinu kada je iznosio 10,3%. Mogući problemi za to su i nedostatak početnih sredstava, s čime se susreće većina mladih poduzetnika. Upravo iz tog razloga pitali smo ekipu EMERALD što je za njih značio StartUp Weekend i sredstva koja su dobili kao prvi poticaj.

“StartUp Weekend je odlično iskustvo i izvrsna prilika za mlade ljude da rade na razvijanju svoje ideje, ostvare kontakte i steknu nova iskustva. Kroz suradnju s mentorima dobili smo mnogo novih informacija na osnovu kojih smo mi mogli prilagoditi svoju ideju jednom takvom

natjecanju, ali i implementirati ih u svoje daljnje planove. Konkurenčija je ove godine bila iznimno jaka, bilo je tu mnogo mlađih, perspektivnih i ambicioznih ljudi koji su predstavljali vrlo zanimljive ideje i upravo nam zato ova pobjeda znači još i više."

Jasan cilj i konkretni poslovni plan je ključ za uspjeh jednog mlađeg poduzetnika ili, u ovom slučaju, mlađeg poduzetničkog tima. EMERALD je kroz proces predinkubacije u INTERA TP dobio mogućnost za mnogobrojne edukacije i radionice o poslovnim planovima, te kako da razviju svoju ideju sagledavajući njezin komercijalni potencijal. Oni imaju jasan cilj i vjeruju u uspjeh svoje ideje.

“Početni cilj je izraditi prototip i testirati ga, a potom krenuti u proizvodnju prve serije, najvjerojatnije 1000 komada. Osim kućišta, gotovi su nacrti i PC ventilatora koji su sastavni dio kućišta, ali će se moći kupiti i pojedinačno. Dugoročno se planira krenuti i u proizvodnju ostalih komponenti za računala. Važno je spomenuti kako je sadašnji cilj proizvodnju zadržati u granicama Bosne i Hercegovine, pa smo kontaktirali domaća poduzeća s kojima surađujemo na izradi prototipa. U slučaju ekspanzije proizvodnje, spremni smo ju preseliti u inozemna poduzeća.”

Poznavanje tržišta i praćenje trendova svakako su bitni aspekti svake

poduzetničke aktivnosti.

“S obzirom na veličinu tržišta i mogućnosti ove industrije, potencijal je velik, a tržište nije zasićeno te kvalitetan proizvod može naći svoj put do kupca. Trendove ove industrije pratimo već neko vrijeme, neki od nas i godinama tako da smo uvidjeli sve mogućnosti i taj veliki potencijal i odlučili ponuditi novo kućište, napravljeno u cijelosti od aluminija i prilagoditi ga u potpunosti potrebama kupaca.”

Mukotrpan i dugotrajan rad, mnoge prepreke na putu do realizacije ideje mogu prestrašiti mlade ljude koji se žele upustiti u poduzetništvo. Činjenica je i to da su najlošije ocijenjeni uslovi u poduzetništvu upravo politike vlada - konkretne politike, prioriteti i podrška poduzetnicima. No, Bosna i Hercegovina ima dobro ocijenjenu komercijalnu i pravnu infrastrukturu i dinamiku internog tržišta, što ide u korist mlađim poduzetnicima.

Svim mlađima koji se planiraju baviti sa mlađim biznisom, ekipa EMERALDA poručuje:

“Dobiti ideju, istražiti njezin potencijal i okupiti prave ljude oko sebe je formula za uspjeh. Današnji mlađi ljudi ne trebaju strahovati za svoju budućnost, nego trebaju hrabro zakoračiti u svijet poduzetništva i dostići svoje ciljeve vjerujući u svoju ideju.”

“

“

Radimo na dizajnu i proizvodnji računalnih komponenti s početnim naglaskom na PC kućišta od aluminija. Kućište smo prilagodili potrebama i zahtjevima naših krajnjih korisnika - gamera, dizajnera i svih ostalih PC entuzijasta kojima posao i zadovoljstvo ovise upravo o performansama kućišta.

“

Miris vutre na Balkanu

Nema trave. Ozbiljna nestaćica marijuane na Balkanu, koju mnogi koriste kao alat za relaksaciju ili kreativno gorivo, dovela je do opće konfuzije, pogotovo među mlađom populacijom.

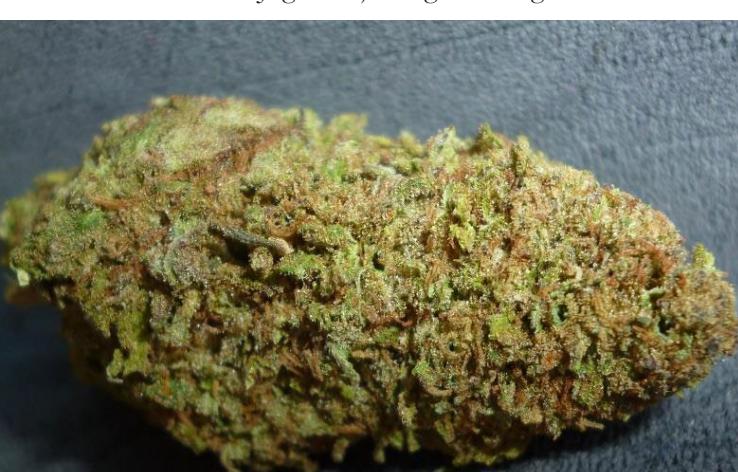
(Tekst je rađen u saradnji sa prijateljskim portalom Vice Srbija.)

Piše: Stefan Veselinović i Haris Dedović

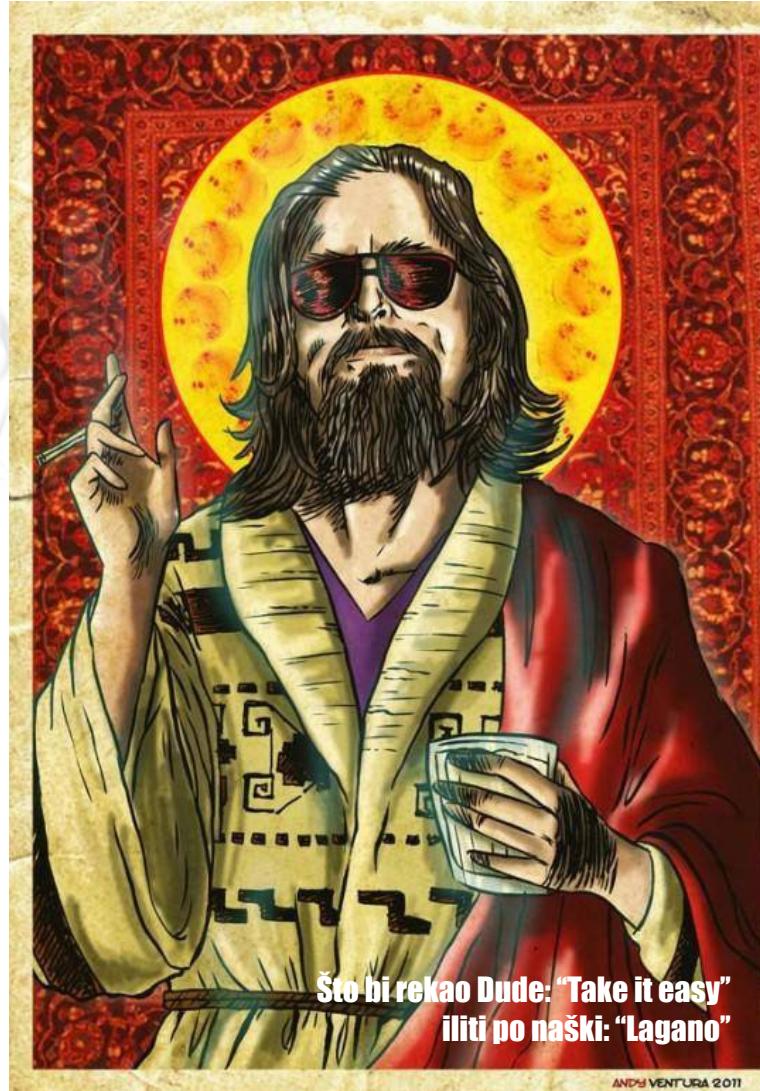
Regionalni i lokalni mediji su nakon dugo vremena stidno i tiho počeli spominjati ovu problematiku, a svjedoci smo svakodnevnih poziva i trošenja vremena i novca u potrazi za Maricom, Marom, Đidom, Travom, Zeljanicom – Marijuanom. Situacija na cijelom području regiona poprilično je blizu katastrofi. Mladi poduzetnici, koji se bave ovim poslom su pogasili telefone, a odgovore kad ih se zauzavi na ulici najčešće daju tužnim pogledima i slijeganjem ramenima.

"Znaš ti ikog' ga ima?"

Krajem 2014. godine je počelo na prostoru cijele bivše Jugoslavije. U glavnom gradu Bosne i Herce-

govine se počelo "kuhati" krajem prošle godine kad su telefoni mlađih poduzetnika već prečesto bili na govornoj pošti. Za pet eura se dobijalo 1,2 do 1,5 grama, plus poklon paket ili dva na veće količine. Počele su se čupati zalihe i sve je nagovještavalo nadolazeću krizu. Iako cijene na početku nisu vari-

Što bi rekao Dude: "Take it easy"
ilići po naški: "Lagano"

ANDY VENTURA 2011

rale toliko, redovni uživaoci su počeli primjećivati da nema više paketa "na kuću" ili ga "gratisa", ukoliko se uzima veća količina. Nakon ulaska u 2015. godinu paketi su bili ograničeni već na strogo jedan i to bez gratisa, a onda se desilo da nema "ni za lijeka". Tad su već noćni poduzetnici tražili i po 10 eura po gramu, ako se ikako uspije naći. Trenutno, sporadično pojavljivanje ponekih kratkoročnih poduzetničkih trzavica u vidu nekoliko paketa, mogao je urediti ko ima bolje veze. Kvalitet nadasve teško procjenjiv i nestalan. U Mostaru, Zenici, Istočnom Sarajevu i Palama, identična situacija.

U Republici Makedoniji, naši izvori tvrde da je prvo počela oscilacija cijena i količine koja se dobija po već utvrđenoj cijeni od pet eura. Ranije, za tu cijenu se moglo dobiti od četiri do pet grama, a onda se na početku krize spustilo na tri, jer su noćni poduzetnici već dobili natuknice da će nestaćica da se desi. Već u novembru 2014. počinje da se dobija po jedan gram za istu cijenu, a u nekim slučajevima i manje od toga. Zbog takozvanog "šišanja", se znalo dobiti i po pola grama. U očaju, konzumenti ovog opijata su počeli davati više novca, a oni koji prodaju su mljeli, što je uzrok posljedici zvanoj "prašina" - pet eura za manje od grama. To je trenutna situacija. Oni sa boljim vezama uspijevaju da nađu skuplji, ali i bolji "Lemon haze", a po cijeni od 16 eura po gramu što je u poređenju sa starim cijenama znatno više. Na tržištu se nalazi i "domaćica od stranog sjemena" koja je visokog kvaliteta, ali i dalje mnogo skuplja – 17 eura po gramu. Osim "šišanja", pribjegava se i metodama prevare, pa su

neki uspjeli da dobiju mljevene grančice neke druge biljke ili čaja. Situacija sa uljem od ove biljke, koje se smatra ljekovitim, te da pomaže, a neki tvrde i liječi rak, nije prošla bez promjene. Ranije, u vrijeme kad se dobijalo četiri do pet grama za pet eura, ulje je koštalo 10 eura po mililitru. Kroz vrijeme krize je ta cijena porasla na 30, 40, a trenutna situacija je 60 do 70 eura po mililitru. Iako je Index.hr izvjestio o krizi u susjednoj Lijepoj našoj, naši izvori govore da i nije baš tako loše. Štaviše, situacija se popravila u smislu ujednačavanja cijena od ulaska Hrvatske u EU. U Rijeci je trava ranije bila mnogo skuplja nego u drugim mjestima, pa je iznosila oko 13 eura za gram, dok se u Zagrebu ista količina dobijala za sedam eura. U Puli je bila još jeftinija od toga, pa se "u redovnu nabavku" nerijetko išlo baš tamo. Po ulasku u okvire Evropske Unije, cijene su se ujednačile pa je cijena sada na većini tržišta od sedam do devet eura po gramu, a varira od stanja u kojem se nalaze mladi poduzetnici, te od toga koliko ih se našlo u prostorijama Ministarstva unutarnjih poslova RH u to vrijeme. U glavnom gradu Srbije, Beogradu, cijena za gram je bila oko osam eura po gramu. No, nakon nastanka spomenute krize, količina se smanjila na 0.5, a cijena ostala ista. Nije to više problem samo Beograda, ljubitelji biljke širom Srbije imaju probleme pri nabavci. Neki su primorani da idu i po stotinjak kilometara u jednom pravcu kako bi dopunili zalihe.

U svakom gradu je isto, pojavi se nešto na nekoliko dana i onda nestane, i tako u krug. Negdje je čak skočila cijena na 12 eura za gram skanka. Tako je, umjesto 400-500 eura za "stotku" skanka, koja je uvijek bila skuplja od domaće i "hibrida", sada negdje skočila na 800 eura za 100 grama. Historijski momenat u ovoj poduzetničkoj grani se desio kada su ljudi sa Kosova zvali prijatelje u Srbiju da pitaju "ima li šta", jer je opće poznato da je Kosovo uvijek bilo jedan od izvora.

U Albaniji situacija znatno bolja od ostalih zemalja, ali ipak lošija nego što je to bila ranije. Tri do četiri grama se mogu naći za nešto manje od 10 eura, ali se ranije cijeli kilogram mogao kupiti za 400 eura.

Situacija u Sloveniji je kako kažu bez velikih promjena. Dobijaju se poveliki "headovi", friška i kvalitetna trava.

De ba zapelo?!

Rijetki su uživaoci koji se nisu zapitali zašto se ovo dešava. Mi nemamo konačan odgovor, ali donosimo nekoliko teorija koje smo dobili u razgovoru sa noćnim poduzetnicima. Neke su bazirane na činjenicama, a neke na nivou teorije zavjere.

Pao je Lazarat! - selo na jugu Albanije koje je po nekim procjenama proizvodilo oko 900 tona ove biljke godišnje, tržišne vrijednosti 4.5 milijardi eura. U akciji je zaplijenjeno i kasnije zapaljeno 11 tona kanabisa, te je pronađeno i uništeno još 70.000 stabljika. Ova količina droge pronađena je tokom pretresa svega 30 kuća u jednoj četvrti južno od sela Lazarat. Mnogi tvrde da je zbog ovoga opala ponuda na cijelom Balkanu, jer je očigledno da je nestalo mjesto koje je bilo zaslužno za distribuciju u cijelom regionu.

Druga teorija su masivne poplave koje su pogodile naš region prošle godine. Tvrdi se da je mnogo malih plantaža, koje nemaju popularnost Lazarata, potopljeno u velikoj vodi koja se izlila pri velikim padavinama. Također, kombinacija ove dvije teorije jeste da se po isključenju "Republike Kanabis", kako su zvali Lazarat, čeka na neke nove proizvođače, manjih razmijera, kako u

Albaniji, tako i u cijelom regionu.

Treća je ona u kojoj se govorí o razilaženjima između starih, dobro ustaljenih pograničnih veza i šema. Neki tvrde da su graničari podigli cijene, neki da su stege malo pojačane, ali sve u svemu finalno dođe na isto – čeka se nova stabilizacija transportnih kanala.

Cetvrta teorija je ulje! Ranije se o tome pričalo tiho i u zatvorenim krugovima. U posljednje vrijeme, sve je raširenija tvrdnja da ulje kanabisa liječi, ili barem pomaže u liječenju raka. Kako je ulje skuplje, prodaje se u većim količinama nego paketi za pušenje.

Mnogi tvrde da su se proizvođači okrenuli baš tom obliku proizvodnje i distribucije, pa se zato smanjila radost za pluća. Važnije je ostati živ i (p)ostati zdrav, nego se naduvati.

Ona posljednja je da su policije počele da rade svoj posao. No, pošto njihove službe za odnose s javnošću, barem onih koje smo kontaktirali, nisu u stanju da se jave na telefon ili odgovore na mail, ovu teoriju uzimamo kao najmanje vjerovatnu.

„Danas je mnogo negativizma i apatije u našem društvu, a posebno među mladim ljudima. Najlakše je sjediti, kukati i govoriti kako ništa u državi ne valja, kako su svi korumpirani i kako za sve treba štela. Mi polako razbijamo ove mitove i sretni smo zbog toga. Mladi smo, imamo cilj, volju i energiju i znamo šta hoćemo.“ - krompir.ba

Piše: Hana Obradović

Poduzetništvo je privredna aktivnost, gdje pojedinci ulažu određeno znanje i imanje, nadajući se da će im ideja vodiljila donijeti novčanu dobit. Međutim, u Bosni i Hercegovini, državi neuređenoj u toliko mnogo aspekata, preuzimanje rizika ne znači samo monetarno ulaganje, nego i nadljudske napore, koji uključuju birokratiju, kantonalne i entitetske zavrzlame, koje su za privredni proizvod i njihove vlasnike teže i mukotrpije, nego granice Unija.

Fojnica, riznica

Odvažni Fojničani, braća Almir i Amel Mukača su odlučili spojiti dugogodišnju tradiciju svoje porodice, na plodnoj fojničkoj zemlji, za koju kažu da je osim po najboljem krompiru u BiH, poznata i po „kovačnici novca Tvrтka I Kotromanića, Ahdnami Sultan Fatih Mehmeda, Franjevcima, Prokoškom jezeru i termalnom lječilištu.“

Braća Mukača su krenuli s poduzetništvom 2009. godine kada su isporučili priateljima u Sarajevu domaći fojnički krompir. Podstaknuti pozitivnim kritikama i potražnjom, odlučuju kreirati „Zelenaru“ čija je poruka glasila ovako:

„Ja sam posebna kutija puna organskog povrća i zovu me “Zelenaru”. Moje povrće je raslo u zdravom okruženju i moj vlasnik se brinuo da izraste zdravo, a zato što si i ti posebno poseban/na. želim da i ti rasteš, igraš se, živiš i radiš jedući zdravu organsku hranu. Naruči me i ja će ti doći na vrata! Sutra (subota) putujem iz Fojnice za Sarajevo i ako želiš da me kušaš pošalji mom vlasniku poruku na Facebook.“

Na naše pitanje o nabavci i saradnji sa drugim poljoprivrednicima, te ugoju i nabavci hrane krompir momci odgovaraju: „Uvijek su nam potrebni kvalitetni proizvođači koji proizvode po principima organske proizvodnje. Trenutno imamo 40 kooperanata koji su uključeni u ovaj projekat. Njihov broj se povećava svake godine. Trenutno u Fojnici proizvodimo krompir, luk, mrkvu i grah. Naši farmeri proizvode druge sezonske proizvode. Voće većinom dolazi iz Hercegovine, s tim da imamo proizvođače i u Bosni. Sarađujemo i sa drugim farmerima, zadružama i firmama iz cijele Bosne i Hercegovine, od Brčkog do Čapljine, od Bihaća do Goražda.“

Iako jedan klasičan „jelovnik“ u Bosni i Hercegovini sadrži mnogo mesa, masne hrane i raznoraznih ukusnih, ali ne toliko zdravih sastojaka, ovi mladi poduzetnici nam kažu da se svijest o

**ZELEMA
bez motike**

zdravoj ishrani uveliko mijenja u našem društvu. Podrške im ne nedostaje i to je njihova snaga i motivacija da rade još više kako bi što više ljudi jelo zdravu hranu. Na početku su imali dostavu samo subotom, ali zbog sve većeg interesovanja i narudžbi sada imaju dostavu svaki dan.

„Tetka, namaži mi jednu krišku“

Mladi i sa poduzetničkim duhom su i Dejan Kosanić - Dex i Izet Pajević - Ćiza, dvojica Mostaraca, koji su, kažu, u dumanju „Gdje i šta nakon protesta?“ došli na ideju da proizvode organsko povrće i voće.

„Na ideju smo došli nakon propalih protesta, recimo. Pali smo u depresiju kada smo vidjeli da je uzalud boriti se, te da ne možemo nista da promijenimo. Dex je tada rekao kako trebamo ići na selo i početi uzgajati organsku hranu. I tako mi u Abrašu sjedimo, pričamo, i onako neformalno, kažem ja da imam zemlju. Natezali smo se nekoliko mjeseci, ali evo ga, radi se“, priča nam Ćiza. Međutim, da je sve jednostavno – i nije. Obradivanje zemlje zahtijeva mnogo truda i volje – pronašlazak plodnog tla, nabavka sjemena, obradivanje zemlje i sadnja, navodnjavanje, branje, pakiranje, prodaja. Sve uz nemilost i milost klimatskih promjena. Ovoj dvojici Mostaraca je pošlo za rukom ili motikom, pa su prvo krenuli obradjavati zemlju u Nevesinjskom polju, u podnožju planine Crvanj. Kažu da tamošnje tlo nije obrađivano 20 godina, i da je kao stvoreno za organsku proizvodnju. Što se sjemena tiče – naišli su na poteškoće, budući da Federalni zavod za poljoprivredu tvrdi kako ne postoji mogućnost kupovine organskih sjemena. Dex i Ćiza su se, ipak, snašli i uvezali sa ljudima kojima, kao i njima, novac nije na prvom mjestu. „Cilj je prije svega osvijestiti narod da se zdravo hrane, da sami sebi proizvode hranu, te da to nije ništa specijalno,“ poručuju.

Na pitanje kakav je stav lokalnih vlasti - da li nailazite na odobravanja, i da li dobijate ‘poticaje’ za poljoprivrednike, ova dvojica mladića kazuju kako nemaju posla s lokalnim vlastima, te da se „razvijaju iz svoga džepa“. Iako kategorički odbijaju da se pomire sa, kako kažu „mostarskim načinom poticaja,“ koji glasi „ta ćete vi, eto to niko prije vas nije probao,“ oni poručuju mladima da se ne predaju i da ne dozvoljavaju ikome da omalovažava njihovu ideju.

Protagoniste naše priče možete potražiti, podržati i naručiti njihove proizvode na stranici www.krompir.ba i Facebook stranici www.facebook.com/krompir.ba/, te <https://www.facebook.com/organsko.kao.nekad>.

Sveučilište - "Ništapraksalište"

Smjer novinarstva na filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru osnovan je u 2000./2001. akademskoj godini. Tada je u dvije akademske godine upisano 30 studenata novinarstva. Da studij novinarstva dobiva na svojoj popularnosti, govori nam činjenica da se na filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru na istoimeni studij svake godine upisuje sve veći broj studenata. Danas fakultet funkcioniра po Bolonjskoj deklaraciji (3+2+3).

Piše: Slaven Bošnjak

U sklopu pet godina studiranja do diplome, među studentima se često postavlja pitanje o količini praktične nastave. Na pre-diplomskom studiju novinarstva predodređeno je 36 predmeta, od kojih samo 3 kolegija provode praktičnu nastavu, mada ih je predviđeno mnogo više.

Bajka o praksi

Unatoč dobroj organizaciji studija novinarstva, kod studenata se ipak javlja nezadovoljstvo na spomen praktične nastave. „Naravno da ne postoji. Svi nam pričaju o nekoj praksi, a zapravo nas vodi parola ‘snađi se’“, izjavio je Marin, student druge godine novinarstva.

Jedina opcija koja studentima pruža stjecanje praktičnog znanja jesu vannastavne aktivnosti poput studentskog portala Treci.ba i StudentskaTV, dok se još uvijek čeka na aktiviranje studentske radio postaje.

„Na predmetu Radio 2 studenti rade vježbe, ali emisije koje nastaju kao produkt još uvijek ne možemo emitirati zbog određenih problema koji nam prestavljaju prepreku“, izjavio je prodekan za smjer novinarstva, Ilija Musa.

Osećaju li studenti mogućnost normalnog i kvalitetnog obavljanja posla nakon stečene diplome s postojećim planom i programom na fakultetu novinarstva, većinski su odgovarali potvrđno.

„Sigurno će mi trebati neko vrijeme dok se uhodam, jer zasad na fakultetu nemamo nikakvu praksu. Smatram da bi trebalo biti više praktičnog dijela nastave nego teorijskog“, izjavila je Ana-marija, studentica druge godine novinarstva, dok studentica Katarina smatra da je praksu ipak bolje potražiti izvan fakultetskih prostorija. Tri ‘praktikum’ predmeta, točnije TV 2, Radio 2 te Istraživačko novinarstvo su, po riječima studenata, jedini predmeti koji pružaju stjecanje praktičnog znanja. Na koji se način praktični dio obavlja, saznali smo od studentice treće godine fakulteta novinarstva, Kristine Bolčić.

„Na predmetu TV 2 snimamo priloge po svojim željama. Ja sam npr. snimala reportazu vezanu za izbore za Studentski zbor na fakultetu. Na predmetu Radio 2 svatko je morao napraviti esej s temom po želji i usmeno ga izlagati, koncem čega slijede pitanja, razgovori, debate, te je aktivnost studenata maksimalna, dok u predmetu Istraživačko novinarstvo svatko za sebe treba napraviti neko istraživanje s najmanje pet izvora informacija, i to nam je jedan od preduvjeta za ispit. Iskreno, treća godina je jedina godina na kojoj sam stekla praktično znanje i mogu reći da je mnogo bolje organizirana za razliku od prethodnih godina.“

Unaprijeđenje navodno stiže

Prema riječima Ilike Muse, studij novinarstva koncipiran je na način da su prve dvije godine studiranja bazirane pretežito na stjecanju teorijskog znanja, dok se praktični dio javlja tek na trećoj godini. Prema organizaciji studija, ipak bi se i na prve dvije godine trebalo naći par ‘praktikum’ predmeta, ali voditelji tih kolegija ne pokazuju dovoljan interes za planirano održavanje nastave. Teško je jedinog krivca tražiti u profesorima, ali studenti su jednoglasni kada je praktična nastava u pitanju, što je također potvrdio i prodekan Musa.

„Ako govorimo o nastavnim aktivnostima, onda imamo, kao i u svakom poslu, ljudi koji su nešto sposobniji u svom poslu i one koji su manje sposobni.“

Unatoč svemu, rješenje problema ipak postoji. Ispitani studenti rješenje vide u uvođenju dodatne praktične nastave, upoznavanju studenata sa radom profesionalnih novinarskih redakcija i sl. Po tom pitanju i studenti i čelični ljudi se u potpunosti slažu.

„Novi plan i program za 2015./2016. godinu predviđa nešto veći broj predmeta na kojima će se naglasak staviti na vježbe/praksi, a taj plan i program svake godine možemo mijenjati do 20% tako da očekujemo da će se taj praktični dio nastave povećati s obzirom na novi kadar koji bi trebao doktorirati u međuvremenu“, potvrdio nam je prodekan aludirajući na to da se trenutno stanje zasigurno neće zadržati, te da će se iz godine u godinu sve više unaprijeđivati.

Profesionalnost novinara nikada neće biti na vrhuncu ako im se ne pruža dovoljno prakse za stjecanje tog profesionalizma. No, kako je već spomenuto, stvari neće ostati na tome, te će se uz simbiozu studenata i rukovodstva fakulteta iz godine u godinu taj problem rješavati.

Poduzetni od malih nogu

Poduzetništvo se većinom odnosi na svijet odraslih, iskusnih poslovnih ljudi, no da se ono odnosi i na najmlađe, koje obrazovni sistem treba da izgradi širokim spektrom znanja pripremajući ih za budućnost, govori činjenica da u Zenici postoji sekcija bazirana na učeničkom poduzetništvu. Cilj ove sekcije je potaknuti najmlađe da iskušaju svoja znanja i talente prepoznavajući poduzetničke prilike u svojoj sredini. Ovim se želi postići razvijanje poduzetničkog duha i način razmišljanja izvan ustaljenih okvira.

Piše: Ajla Heralić

„Članice kreativne sekcije ‘Šljokice’ Osnovne škole „Musa Ćazim Ćatić“ u Zenici, bave se izradom nakita i crtanjem na staklu. U okviru sekcije mogu da nauče kako i gdje da nabave materijal potreban za rad, odnosno da ga kupe, da provjere najpovoljnije ponude ovog materijala, da organizuju svoje vrijeme potrebno za izradu određenog nakita, da dogovaraju cijene tog nakita, prezentacijske vještine, komunikacijske vještine, a sve to kroz timski rad“, rekla je pedagogica koja ujedno vodi ovu sekciju, Edina Kos-Burić.

“Šljokice” - i uspjeh sija

„Kreativna sekcija Šljokice postoji od 2011. Godine. Posmatrajući ove učenice uvidjela sam da je ono što one rade potrebno našem obrazovnom sistemu, našem društvu uopće. Živimo u zemlji u kojoj je poduzetništvo pojam od kojeg ljudi imaju neku vrstu straha, a sve zbog toga jer nismo naučeni i naviknuti na to“, rekla je Emina Tufekčić, nastavnica njemačkog jezika u ovoj školi. Na prvoj sjednici Gradskog vijeća Zenica u 2014. godini, Emina Tufekčić je uputila inicijativu ka Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta da se napravi „Plan razvoja poduzetničkih kompetencija u osnovnim školama ZDK, te da se osiguraju sredstva za njihov razvoj jer se poduzetništvo kod učenika sadašnjim „Nastavnim planom i programom“ skoro nikako i ne razvija. Ministarstvo je na podnesenu inicijativu odgovorilo pozitivno, te napomenulo da postoji program „Poduzetničko učenje u obrazovnim sistemima BiH – Faza II“, a ova škola je postala dio navedenog programa zahvaljujući uspješnim rezultatima kreativne sekcije Šljokice.

Podršku i rad ovog vida učeničkog poduzetništva pružaju nastavnici i menadžment škole, ali i Općina Zenica, odnosno Gradsko vijeće. Emina Tufekčić,

te ostali članovi Gradskog vijeća bili su uključeni i u organizaciju nekoliko manifestacija u Zenici, te su nastojali da ove učenice i njihov rad uključe i prezentuju na svakoj od manifestacija održanih u Zenici. Svoje radove one su predstavljale na sajmu OPEN-s u Zenici tri godine zaredom, zajedno sa stotinu drugih izlagачa iz cijele Bosne i Hercegovine. Zatim, 23.04.2014. godine prodavale su svoje proizvode na priredbi povodom Dana djeteta, te u holu zgrade Vlade ZDK imale su priliku da upoznaju sastav i rad prošle vlade ZDK

i, kao uspješne mlade poduzetnice, bile su na prijemu kod premijera i ministra obrazovanja ZDK 2013. godine. Svoje radove redovno prezentuju i prodaju učenicima i roditeljima, te drugim posjetiteljima, kako na školskim priredbama, tako i na većim manifestacijama. Sve ovo dovelo je do želje za radom i kod ostalih učenika i učenica, te je broj članova sekcije Šljokice porastao sa 7 na preko 35 učenika i učenica koji žele biti njezin dio.

Samoinicijativnost u obrazovanju

Cilj programa učeničkog poduzetništva je potaknuti razvoj poduzetničke okoline, što će potaknuti učenike na izgradnju vlastite budućnosti. Program nastoji razviti samoinicijativnost kod učenika i nastavnika, te uvesti nove metode (praktičnog) učenja u proces obrazovanja. Također,

još jedan od ciljeva je da ova škola bude model za razvoj poduzetničkih vještina, odnosno da se ovakav primjer dobre prakse proširi i na druge škole, kako bismo imali što više učenika – poduzetnika i u drugim školama.

„Proces učeničkog poduzetništva ide sporo i nemamo više vremena da čekamo. Proces treba ubrzati, jer ako ne osposobljavamo sadašnje generacije, mi ni za deset godina nećemo imati kvalitetne mlađe ljudi spremne da se uključe u poduzetničke aktivnosti. Iz tih razloga ovaj vid sekcija je potreban i ostalim školama kako bi kod učenika razvile svijest o poduzetništvu, što ne znači da jedna ovakva sekcija u budućnosti neće postati i obavezan školski predmet“, dodaje Edina Kos-Burić. Također se u narednom periodu planira se uključivanje kreativnih prezentacija i grupnih radova koji će se doticati osnovnog znanja iz poduzetništva kao što su finansije, marketing, organizacija i planiranje. Učeničkim poduzetništvom koje će u narednom periodu obuhvatati i druge aktivnosti, poput saradanje i pisanja projekata od strane učenika, želi se odgojiti osobe koje razmišljaju, osjećaju i ponašaju se kreativno i odgovorno, naučiti najmlađe da budu aktivni, maštovit, uključeni u društveni život, a ne da budu pasivni posmatrači.

Pomoći dobru da prevagne nad zlom

Rotaract je klub koji je prvenstveno osnovan kao program za mlađe 1968. god. u Sjevernoj Karolini, te je izrastao u veliku organizaciju koja broji preko 9.500 klubova širom svijeta, i preko 220.000 članova.

Piše: Azem Kurtić

Klub radi pod sponzorstvom Rotary klubova, te se fokusira na razvoj mlađih ljudi kao lidera u njihovim zajednicama i na radnim mjestima. Članovi Rotaracta mogu biti mlađi i uspješni ljudi, dobi od 18 do 30 godina. Osim Rotaracta, koji djeluje pod pokroviteljstvom

Rotary klubova, takođe postoje i Interact klubovi koji okupljaju maloljetnike, tačnije pripadnike starosti od 12 do 18 godina. Iako nisu humanitarna organizacija, često rade projekte koji su od značaja za sredinu u kojoj djeluju, koji su i humanitarnog karaktera. Oni se ne krite perjem svog rada i ne eksponiraju se u javnosti. Na sastancima Rotaract klubova ne smije se pričati o stranačkoj pripadnosti, o vjeri, ili bilo kojoj temi koja bi izazvala negativne reakcije među članovima.

Cilj – malo bolji svijet, kroz službu zajednici

U želji da saznamo nešto više o Rotaract klubovima koji djeluju u Bosni i Hercegovini, kontaktirali smo članove Rotaract kluba Tuzla. U samo djelovanje kluba uputili su nas predsjednik Davor Pavlić, potpredsjednik Jadranko Stojić i sekretar Rotaract kluba Tuzla, Lejla Zonić.

Kako kažu, ideja Rotary i Rotaract klubova nije da promijene svijet, nego da u svijetu koji je pun dobrih i loših stvari pomognu tome da prevagnu one bolje.

Rotaract klub Tuzla je osnovan 2008. godine. Trenutno broje između 12 i 15 članova, koji su uspješni studenti, mlađe osobe koje imaju dobar društveni status. O pozitivnom glasu koji prati ovaj klub govore projekti koje je realizovao od svog osnivanja. Do danas su uradili niz humanitarnih i društveno korisnih projekata, koji uključuju organizaciju druženja, predavanja, saradnju

sa udruženjem slijepih i slabovidnih osoba, predavanja studenata medicine i mlađih doktora drugim udruženjima na razne teme, End Polio Now projekt podrške koji uključuje fotografiranje za podizanje svijesti o dječjoj paralizi itd. Naravno, primarni projekat i dalje ostaje druženje i djelovanje na društvo iznutra prema vani tako radeći na dobroj volji i boljim prijateljstvima – prije svega u klubu, a zatim to proširujući i na društvo.

Rotary i Rotaract Tuzla djeluju u sklopu Rotary International District 1910, koji je u sklopu distrikta Austrije. U Bosni i Hercegovini ne postoji Rotary distrikt, zbog nedovoljnog broja klubova. Da bi se osnovao jedan distrikt, potrebno je od 40 do 45 klubova, a u Bosni i Hercegovini trenutno postoji i radi njih dvadesetak.

Projekti koje realizuju finansiraju se iz tzv. Rotary matching grantova ali jednako tako i članarinama u Rotary, Rotaract i Interact klubovima. Ta članarina nije fiksna, i ovisi od internog dogovora članova kluba. Osim navedenih izvora finansiranja, postoji i Rotary fondacija.

Za projekt End Polio Now fondacija „Bill & Melinda Gates“ će svaki dolar koji bude uplaćen u Rotary fondaciju uplatiti dodatna dva. Dakle, od jednog dolara oni će napraviti tri. Budući da se radi o milijunskim ciframa, to nam govori koliko je ova mreža klubova u svijetu razvijena, ali i koliko se ideja rotarijanstva u svijetu podržava i poštuje.

Porodica na svjetskom nivou

Članom Rotaract kluba se može postati na prijedlog nekog člana koji je već uključen u klub. Period koji prije toga treba proći je tri mjeseca, gdje se stari članovi upoznaju sa novim, procjenjuju njihova moralna načela i motive za pridruživanje. Ukoliko novi član uvidi da je ideja Rotaract klubova nešto za čime bi mogao da se vodi, ima priliku da pređe u redovne članove kluba, ukoliko se već postojeći članovi slože sa tim.

Svaki pripadnik Rotary i Rotaract kluba dobiva značku koju bi uvijek trebao nositi sa sobom. Ta značka je postavljena na odjeću, tako da kada bi se pripadnik Rotaract kluba Tuzla našao negdje u Austriji, i kada bi našao na nekoga ko nosi značku sličnu njegovoj, znao bi da je našao na prijatelja i mogao bi mu se obratiti za bilo kakav vid pomoći, budući da se svi članovi Rotary i Rotaract klubova smatraju jednom velikom svjetskom porodicom.

Članovi Rotaracta učestvuju na raznim internacionalnim konferencijama na kojima imaju priliku sklopiti nova poznanstva, prezentirati svoj klub i rad, te sklopiti dogovore za nove projekte. Osim toga, svaki član ima priliku da aplicira za tzv. „Ljetne univerzitete“, gdje ima priliku da putuje, upozna svijet, i usavršava svoje vještine.

Rotary klubovi su dugo poređeni sa masonima, i smatrani regrutnim centrom za masonske Lože.. „U početku, neki klubovi su imali pravilo da je jedino Masonima dopušteno da budu članovi Rotary klubova, ali je nakon nekoliko godina ta praksa ukinuta. Budući da i Masoni i Rotary klubovi djeluju „ispod radara“, tj. ne ističu se svojim djelovanjem, mnogi su posumnjali da smo još uvijek povezani. Ne mogu reći da i danas nema Masona u Rotary klubovima, ipak niko ne provjerava članove tako detaljno da se znaju sve njihove afilijacije“, rekao je Pavlić, koji obnaša funkciju predsjednika Rotaract kluba Tuzla.

Razgovarala: Adaleta Ada Merkez

KARIKE: Prije nego dođemo do toga kako si krenuo sa dva samostalna projekta, vrijedi pomenuti tvoj veliki uspjeh: tvoje ime je ispisano na statui ispred Mozille u San Fransicu kao znak zahvalnosti za doprinos razvoju Mozilla-preglednika. Kako je došlo do toga?

Mozilla je odlučila da se zahvali svojim volonterima koji su u prethodnom periodu dali veliki doprinos - kako web-pregledniku - tako i drugim projektima koje ova fondacija realizira, te zbog toga što sam već od početka srednje škole, znači nekih zadnjih pet godina, volontirao i u međuvremenu postao i jedan od zvaničnih predstavnika Mozille BiH i regionalnih koordinatora Studentskih predstavnika za Evropu. Na listi imena se tako našlo i moje ime.

Na koji način si razmišljao tokom tog perioda, da li klasično poduzetnički (kroz sastojak za koji mnogi poduzetnici kažu da je najvažniji) – šta je to što ljudima treba, šta je promjena kojoj možeš doprinijeti ili je to bilo nešto drugo, drugačije od toga?

U ovom periodu od nekih pet godina cilj mi je bio biti što bolji i učiti od stranih kompanija koje su iskusne. Pošto sam tada tek krenuo u srednju školu, želio sam što prije naučiti sve što je bilo vezano za web-razvoj, a kako bih to postigao - morao sam konstantno dobijati informacije o novim tehnologijama, a pošto je Google malo zatvoreni tip kompanije - Mozilla je odlično došla. U Mozilli se prožima misija koja je zasnovana na otvorenom webu, dostupnom svima, što je i moja želja i onda kada se slični interesi spoje lako je graditi sve. Kada je riječ o mom angažmanu s Mozillom radi se o nekomercijanom, samim tim i nepreduzetničkom angažmanu. Jer, smatram da ako želimo nešto dobiti od zajednice - prvo moramo dati nešto zajednici, pa sam tako i ja svoje slobodno vrijeme za vrijeme školovanja posvetio zajednici kroz moj angažman u Mozilli.

KARIKE: Kao što si kazao, to iskustvo je volontersko, no ima svoju težinu – težinu prvog velikog izazova. Koliko si naučio o snazi ideje i upornosti kroz rad za Mozillu, za koje se čini da sve više izumiru među mladim poduzetnicima?

Generalno, mladi u BiH očekuju da budu plaćeni za sve, a zapravo zaboravljaju kako bi ostvarili željenu naplatu moraju da se potruđe i opravdaju potraživanja. I onda kada dođe do upisa na razne fakultete, traže kojekakve diplome i slično, samo da skupe dovoljno poena za upis, a prethodnih godina su igrali igrica kući, jer bolje je biti kod roditelja odmarati i ići principom „leži hljeve da te jedem“, nego se potruditi i naučiti vještine. Kod mog rada s Mozillom nije bilo pretjeranih npora jer sam radio upravo

„Ideje su bitna je“

Dvadesetjednogodišnjak koji je predstavnik Mozille imena na svojoj statui u San Franciscu; mladič koji vlastita biznisa; mladi poduzetnik koji ima pristup pi na unapređenju Firefox web preglednika i Firefox opa panije ostalih zemalja kažu da je budući Steve Jobs.

ono što volim. Kada to činite znajte da će i svaki problem na koji nađete biti mnogo lakši za prevazići nego tamo gdje radite nešto nasilu.

KARIKE: Kada smo kod toga da onaj koji voli ono što radi i probleme vidi samo kao izazov, ta osoba bi trebala biti puna ideja. Šta je za tebe dobra ideja, a šta njena pokretačka snaga koja je prvi stepenik ka ostvarenju poduzetničkog sna? Šta je ideja bez realizacije?

Kada sam se nakon Mozille i završetka srednje škole upoznao s poduzetništvom ideja mi je bila: nešto neprocjenjivo, vrijedno čuvanja, još kad bi se moglo patentirati - kako bi to dobro bilo! Ali, kada se ozbiljnije upustite u poduzetništvo onda shvatite - ideja, svi imamo ideje, i u toku jednog dana na pamet nam padnu barem tri. Neke su samo male, a neke jako velike i za nas nesvakidašnje. Kasnije, kada se u poduzetništvo ozbiljno upustite, shvatite jedno: da su ideje bezvrijedne. Ono što je bitno je realizacija ideje. Kada mi neka ideja padne na pamet ne krijem je od ostalih, naprotiv, podijelim je s prijateljima i poznanicima koji bi mi mogli dati valjan komentar, a nakon toga prelazim na realizaciju.

KARIKE: Šta je onda kvalitetna realizacija? Zapravo, kako izgleda dobra realizacija?

Generalno što god da radim mora da odgovori na par pitanja pozitivno, a ta pitanja su: da li je to nekome problem, da li s ovom idejom rješavam nekome problem i da li bi neko bez razmišljanja platio za to rješenje problema? Ukoliko je jedino zadnji odgovor negativan - razmišljaj o doprinosu zajednici, te da li imam dovoljno slobodnog vremena da takvo što realizujem. Sve što neko radi treba da radi zato što voli i da mu taj neki motiv ne budu novci - već nešto istinsko iznutra; da li je to neki problem koji vas nervira, da li je to neka želja i slično. A kada s tim proizvodom/idejom stvorite vrijednost svojim klijentima/kupcima/korisnicima, onda će i oni vrlo lako bez nećkanja platiti tu vrijednost. I novac će sam od sebe doći. Samo zamislite da ste pri registraciji Facebook profila trebali da potpišete ugovor i mjesечно plaćate profil, da li biste ga i tada koristili, a vidite koliko danas Facebook zarađuje. Stvorite vrijednost svog proizvoda.

KARIKE: Dakle, prvi savjet je da novac ne treba biti okidač, već potreba i doprinos zajednici, što je samo po sebi dovoljno za početni uspjeh. Jedna je StartUp.ba, a drugi je u

Fire
mozilla.org/firefox

Dobrodošli!
mozilla
Coffee

bezvrijedne, realizacija.“

Aleksandar Savić

za BiH i kojem su se zahvalili graviranjem njegovog se od srednje škole bavi poduzetništvom i ima dva lot-projekta Mozilla i koji je još sa 15 godina radio operativnog sistema, a za kojeg predstavnici te kom-

začetku i rano je da o njemu govorimo; možeš li za „Karike“ ispričati koji je bio tvoj cilj i odakle ideja?

Pošto sam već nekoliko godina u poduzetništvu i često primijetim nove poteškoće koje se javljaju mlađim preduzetnicima, odlučio sam s grupom prijatelja pokrenuti Startup.ba - odnosno Asocijaciju za promociju poduzetništva koja će raditi kroz platformu StartUp.ba, a za cilj ima promociju bh. startupa, kao i povezivanje bh. startupa kako sa domaćim, tako i stranim investitorima kod kojih je trenutno zastupljen veliki interes za bh. startupe, ali im je jako teško doći do njih.

KARIKE: Baviš se startup scenom u BiH. Reci nam kako ta scena sada izgleda?

Startupi su trenutno buzzword i kod nas, a u regiji i svijetu još više. Mladima se napokon pruža prilika da budu u potpunosti samostalni i da napokon počinju mijenjati

svijet, ljudske navike. U našoj zemlji je dobar broj startupa, ali su često još u samom startu sputavani zbog toga što mnoge trenutne kompanije nisu modernizovane, a ljudi ne usvajaju tako lako nove tehnologije. Ovdje akcenat dajem IT kompanijama jer sam i ja iz te oblasti, a i ove kompanije ne zahtijevaju pretjeran kapital za otvaranje kao što je to npr. slučaj s kompanijama koje zahtijevaju određene sirovine.

KARIKE: Misliš li da je to takvih informacija teško doći zbog male zainteresiranosti domaćih medija za promoviranjem novonastalih projekata, kompanija, itd?

Svjedoci smo da mediji svakodnevno filuju narod nacionalnim, političkim i drugim „vijestima“, a da u velikoj količini zanemaruju uspješne priče. Rijetki su mediji na kojima ćete svakodnevno moći naći barem jednu uspješnu priču, ali ako se bavite ovim čime se ja bavim - uvidjet ćete da uspješnih priča ima više nego dana u godini, što znači da se dnevno može objaviti više od jedne uspješne priče.

KARIKE: Da li si imao svojih kolebanja da nećeš uspjeti? Kako su ljudi oko tebe reagirali? Kako se prevažilaze prve prepreke?

Kada odlučim posvetiti vrijeme nečemu onda isto odlučim prestatи se kolebiti, jer svako kolebanje će mi samo odmoći. Ako postoji problem bolje mu se posvetiti u potpunosti kada on izade. nego nagađati hoće li biti problema ili neće. Sve nedoumice se

uvijek mogu riješiti brzo, ali primjetio sam da se nedoumice javljuju samo onda kad se nismo u potpunosti posvetili projektu.

KARIKE: Koji je recept za siguran uspjeh koji si i sam ostvario?

Radite ono što volite i u čemu ste najbolji. Kada radite nešto - radite to svim srcem i mozgom i sigurno ćete postići što želite. Naravno, također je bitno identifikovati prave ciljeve. Kao što sam već spomenuo, mlađi često za cilj smatraju novac i onda kada vam je novac cilj jako je teško biti sretan i postići taj željeni cilj. Stoga je bolje zamjeniti taj cilj s nečim kao što je vaš hobi i odlučiti da budete najbolji u tome; naravno da je teško biti najbolji, ali treba nastojati biti najbolji, pa i ako ne budete biti ćete iznadprosječni. I na taj način ćete postići ono što istinski želite, a usput ćete s lakoćom rješavati probleme s kojima se susrećete.

KARIKE: Često čujemo opravdanja poput onih da nema prilike za razvoj, jer se zanemaruje neformalno obrazovanje i ono što ono može ponuditi – a to je upravo kako kreirati ideju i kako je realizirati?

Kada su u pitanju znanje i praksa, ja lično ni znanje, a ni praksu nisam stekao kroz obrazovne institucije iz BiH jer ovo čime se bavim i na način na koji se bavim isključivo sam stekao preko Googlea (namjerno kažem), jer ako znate pravilno koristiti ovaj alat doći ćete do traženih informacija.

KARIKE: Da li je upornost u tvom slučaju bila ključna, s obzirom na to da si jako mlađ, a BiH mladima daje vrlo malo šansi?

Smatram da mlađi moraju sami stvoriti svoj položaj u društvu, jer odrasli da mogu - stvorili bi sebi, a pošto više i nisu mlađi, zašto bi se time pretjerano zamarali osim ako vam nisu roditelji?

KARIKE: Puno ljudi te je podržalo na tvom putu, u smislu profesionalne pomoći i savjeta. Ko su oni bili i na koji način su ti pomogli? Tako se i širi mreža poznastava koja je u biznisu neophodna?

YES, Bizoo Accelerator, Munja Inkubator naprimjer. Surađujem s određenim brojem bh., ali i inostranih kompanija poput: Kolektiv d.o.o., GeoTEST d.o.o., OneSixty, Asocijacijom Poslodavaca FBiH, Fondacijom OneWorld SEE za koje vršim više IT usluga povezanih s webom i virtualnim brendiranjem.

KARIKE: Za kraj, koja je tvoja poruka onima koji trenutno razmišljaju o tome da se osnaže i krenu u pokretanje vlastitog projekta?

Poruke je da treba da se bave samo onim što vole najviše i da u tome budu najbolji! Naravno, ne želim reći da sam ja najbolji u ovome čime se bavim ali biti najbolji je, smatram, sasvim dovoljna motivacija da ostanete sat vremena duže uz nekoštivo ili u nekoj sali samo da biste prestigli svoje dosadašnje rezultate.

Socijalno preduzetnišvo i BiH kao „Obećana Zemlja“

Prije nešto više od 13 mjeseci u Beogradu je održan prvi regionalni Forum socijalnih inicijativa, na kome su učestvovali organizacije iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Makedonije, Crne Gore, Srbije i Turske. Ishod Forum-a je potpisivanje Deklaracije o razvoju socijalnog preduzetništva regiona Zapadnog Balkana i Turske. Ovoga puta istražujemo je li razvoj socijalnog preduzetništva u BiH poprimio svojstvo naziva dokumenta i postao samo „deklarativan“, koliko je ovaj oblik preduzetništva primjenjiv na Bosnu i Hercegovinu, ko su socijalni preduzetnici i koliki udio u tržištu BiH uzimaju.

Piše: Ljupko Mišeljić

Porast socijalnih nejednakosti i siromaštva širom svijeta doveo je do nastajanja i ekspanzije socijalnog preduzetništva, koje se od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka ubrzano razvija u cijelom svijetu i zaokuplja pažnju mnogih istraživača, socijalnih aktivista i kreatora javnih politika. Poslom socijalnog preduzetnika smatra se istraživanje i prepoznavanje društvenih problema, te pronalaženje inovativnih načina za njihovo rješavanje. Postojanje ovog vida preduzetništva uslovljeno je voljom, upornošću i snažnom motivisanošću pojedinaca i društva da unaprijede kvalitet života u svojim zajednicama, državama i svijetu. Upravo zbog toga, ovom vidu preduzetništva prepoznat je ogromni potencijal za rješavanje globalnih problema poput gladi, nezaposlenosti, zagodenja prirodne okoline, ali i mnogih drugih problema čovječanstva. Za utemeljivanje koncepta mikrokredita i kreditnih linija za siromašne, te socijalnog preduzetništva uopšte, dodijeljena je i Nobelova nagrada za mir. Nagradu je, 2006. godine, dobio bangladeški ekonomista Muhammad Yunus, utemeljitelj Grameen banke, koji se od 1974. godine bori protiv siromaštva.

Koncept i kontekst

Iako socijalno preduzetništvo predstavlja „ekonomiju blagostanja“ i vid preduzetništva u kome glavni motiv nije profit nego rješavanje problema društvene zajednice i ostvarivanje javnog interesa, uočljiva je težnja ka samoodrživosti. Uzimajući u obzir koncept same ideje mogu se razmatrati dva načina praktikovanja-socijalno zapošljavanje i formiranje posebnih privrednih subjekata. Socijalno zapošljavanje je proces u kome se u programima, projektima ili posebnim preduzećima zapošljavaju razne socijalne kategorije stanovništva. Osnivanje privrednih subjekata u ovoj oblasti, međutim, ne razlikuje se od osnivanja bilo kakvog drugog privrednog preduzeća. Samim tim, ono je uslovljeno tržišnom ekonomijom i zakonima ponude i potražne, te nije oslobođeno od uobičajenih tržišnih rizika poput neuređenosti, nestabilnosti tržišta, zakonskog okvira za rad, te (ne)likvidnosti korisnika robe i usluga. Može biti znatno ugroženo lošim planiranjem i marketingom, ali i lošim upravljanjem sopstvenim potencijalom.

„Razvoj socijalnih preduzeća predstavlja i jedan od načina ispunjavanja uslova EU koji se odnose na jednak pristup zapošljavanju i socijalnim uslugama. Do sada identifikovane forme socijalnih preduzeća u BiH, slične socijalnim preduzećima u EU, su udruženja građana, preduzeća za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i preduzeća čiji su osnivači udruženja građana.“-rekla je Anita Šimundža, magistrica ekonomskih nauka i doktorantkinja na temu socijalnog preduzetništva

Stanje na terenu

Jedno od prvih socijalnih/društvenih preduzeća na području Bosne i Hercegovine upravo je „Fancy Guerilla Grupa“ (FG Grupa), koju je osnovalo Udruženje „Most“ iz Gradiške. Grupa je nastala zahvaljujući, prvenstveno, entuzijazmu i požrtvovanosti mladog tima ljudi iz Udruženja, s težnjom ka jednakosti i socijalnoj pravdi u BiH kroz svaki segment djelovanja. Budući da je Udruženje „Most“ formalno pravni vlasnik ovog preduzeća, sva ostvarena dobit „FG Grupe“ preusmjerava se za ulaganje u realizaciju redovnih aktinosti Udruženja.

„Naše preduzeće zapošljava u najvećoj mjeri mlade ljudi, ali i ostale teško zapošljive kategorije, čime im dajemo priliku da pokažu svoje vještine i znanja. Mislimo da upravo ovakav način rada predstavlja borbu mlađih protiv nezaposlenosti, ali i gerilski rat jedne male proizvodnje sa svjetski poznatim brendovima koji su prisutni na našem tržištu. Taj rat vodimo kreativnim sredstvima i idejama mlađih ljudi naše zajednice koristeći pozitivnu energiju kako tima, tako i kupaca.“-rekli su iz „FG Grupe“

Znatan broj projekata nevladinih organizacija fokusiranih na socijalno preduzetništvu finansiran je i od strane Fonda za socijalno uključivanje Bosne i Hercegovine (FSU BiH) sa ukupnom sumom od 1.168.725,57 KM u periodu 2010-2014. godine.

Riječ je, između ostalih, i o projektima podrške podizanja zasada maline na površini od jednog hektara u Oborcima kod Donjeg Vakufa, podizanje nasada jagodičastog voća u Konjicu i Širokom Brijegu, organizovanja povrtarske proizvodnju na području USK. Pozitivan primjer podršci socijalnom preduzetništvu predstavlja i Poslovna zajednica Centra za edukaciju i istraživanja „Nahla“ (NPZ). Zajednica je nastala iz nastojanja da žene koje edukuju što kvalitetnije povežu sa tržištem rada, te im kreiraju prostor za međusobnu podršku u profesionalnom razvoju, mentorstvo, te poslovno i karijerno savjetovanje. NPZ, takođe, ženama koje se odluče na pokretanje poslovanja pružai beskamatna sredstva od 1000 KM za period od tri do šest mjeseci.

U trenutku kada su socijalna isključenost, siromaštvo i nezaposlenost akutni društveni problemi u Bosni i Hercegovini, u socijalnom preduzetništvu treba prepoznati strategiju koja će ponuditi nove načine adresiranja i rješavanja ovih problema.

Odgoj - posao, ljubav i zadovoljstvo

Anela Sahačić mladi je diplomirani pedagog. Jedna je od mnogobrojnih koji godinama nisu uspjeli naći nikakav posao, pa ni onaj u struci, ali je jedna od rijetkih koji su samostalno započeli s ostvarenjem svojih ciljeva i u tome uspjeli. Ovo je priča o malom privatnom, potpuno drugaćijem produženom boravku, zvanom „Odrastalište“.

Piše: Hana Čolić

Foto: Valentino Čolić

Riječ pedagogija vuče korijene iz starogrčkog jezika (παιδαγωγία), a doslovno znači – voditi dijete. Anela Sahačić povela se tim značenjem, ali i ljubavlju prema radu s djecom kada je upisala Filozofski fakultet. Nakon što ga je završila, sedam godina je bezuspješno tražila posao, sve dok nije odlučila samoj sebi stvoriti posao, napraviti centar za obitelj i dijete, mjesto druženja i različitih aktivnosti tijekom cijelog tjedna, a produženi boravak za djecu od prvog do četvrtog razreda osnovne škole tijekom radnih dana.

„Počela sam doslovno od nule. Shvatila

sam da nemam mnogo koristi od čekanja i javljanja na biro, i da ne bih trebala više čekati da mi prilika sama pokuca na vrata. Odlučila sam tada osnovati Udrženje Porodica i dijete, a najveća pomoć je bila moja porodica. Oni su imali povjerenje u mene i finansijski su mi pomogli. Kada se moj jednogodišnji biznis plan počeo pretvarati u stvarnost, shvatila sam da je sve postalo ozbiljnije i da sam uspjela postići sve što sam zamislila, pa sam odlučila registrirati firmu“, objasnila nam je Anela.

Počelo je ovako...

Započeti samostalan posao za mlade osobe je, u najmanju ruku, veoma težak korak. Birokracija je mukotrpna, proces kreiranja konkretnog poslovnog plana

koji će uz adekvatne akcije biti realiziran, dugotrajan je i kompleksan, a kada pomisle na kapital, mladi, ako već do tada nisu, vrlo brzo odustaju od ideje da se upuste u takvu poslovnu avanturu.

„Udruženje nije komplikirano registrirati, ali firmu jeste. Proces mnogo košta, sedmicama se prikupljaju papiri po općinama, ministarstvima, moraju se priložiti i sudska rješenja, zahtjevi za fiskalizaciju, potvrde... Da bi čovjek započeo bilo kakav biznis, osim papilogije mora imati i siguran poslovni prostor, te početni kapital od najmanje 2000 KM“, ispričala nam je Anela.

Osnivanje preduzeća je i iznimno rizična radnja, s obzirom da sva ulaganja zauvijek ostaju u firmi. Ako posao uspije, početni kapital se može vrlo brzo isplati, ali ako propadne, sva uložena dobra propadaju zajedno s imenom. Uvezši u obzir i manjak iskustva, koji je možda jedina mana mladih poduzetnika, prostor za stvaranje uspješnog posla drastično se sužava. Banke ne žele odobriti kredit ako firma ne posluje pozitivno barem šest mjeseci. Ipak, republički i federalni заводи за zapošljavanje jednom u nekoliko godina odobravaju grantove za pokretanje biznisa u iznosu od dvije do deset hiljada konvertibilnih maraka, iako je taj novac vrlo rijetko dovoljan za adekvatno i upotpunjeno pokretanje biznisa. Iako svjedoči o mukotrpnom procesu registriranja firme i pokretanja biznisa, Anela priznaje da je daleko najteže bilo naći zaposlenike.

„Koliko god se mladi žalili da ne mogu naći posao, u suštini rijetko ko zaista želi raditi.“, nastavlja Anela.

Odrastalište nije produženi boravak, ono je dom

Većina javnih i privatnih vrtića i produženih boravaka, što zasebnih, što u sklopu osnovnih škola, funkcioniра na isti način.

„Kada sam napokon odlučila da otvorim odrastalište, počela sam s izradom ozbiljnog biznis plana, strogo prateći svoju viziju da budem drukčija od ostalih produženih boravaka, da na kreativan način ispunim zahtjeve, očekivanja i potrebe djece i njihovih roditelja. Vodila

sam se tom idejom kako bih stvorila toplo okruženje, idealno po svim standardima, u kojem će se djeca odmarati, igrati i učiti, a da se ne osjećaju sputano niti opterećeno. „, objašnjava Anela. „Namjerno sam ograničila broj djece, kako bi im bilo udobnije u prostoru u kojem borave pola radnoga dana, a i kako bi se omogućio aktivniji i intenzivniji individualni rad s djecom“.

Anela govori kako je vrlo brzo popunila kapacitet odrastališta, i to uglavnom preko preporuka zadovoljnih roditelja. Kao što i sama kaže, ako dijete boravi mjesec dana u odrastalištu, i istinski je sretno, a roditelji zadovoljni brigom učiteljica i njihovim trudom da djeci pomognu da zdravo odrastaju dok se uče snalaziti u svakodnevnim situacijama, onda je jasno da nešto radi kako treba i da treba upravo tako i nastaviti, mada je vrlo otvorena za svaku kritiku jer, kako kaže, ona radi za djecu i zbog djece.

„Mi potičemo ljubav prema svemu, ali i pokušavamo razviti zdrave radne navike dok su još mali. Oni već znaju plesati valcer, znaju ko su Picasso i Leonardo da Vinci, kako funkcionišu izbori ili za šta služe banke, ali u isto vrijeme sami sebi spremaju stol za ručak, pospremaju za sobom i odgovorno izvršavaju svoje obaveze prema školi. To su uistinu posebna djeca“, završava Anela.

DISKRIMINACIJA

Učeći o radio novinarstvu, upoznavajući se sa Njemačkom i Bosnom i Hercegovinom, provodeći vrijeme u raznim aktivnostima, nastala je 45-minutna radio emisija pripremljena i uređena od strane mladih ljudi.

Piše: Nebojša Sičić

Foto: Amila Mašić

Učenici Gimnazije Obala i aktivisti ONAuBiH-a dobili su novu priliku za neformalnim obrazovanjem u sklopu projekta „Ostali – dajte glas ostalima“ održanog u periodu između 21. marta i 4.aprila u Erfurtu i Sarajevu. Fokus je bio na radio novinarstvu, a kao krajnji rezultat projekta nastala je radio emisija u trajanju od 45 minuta snimljenja i uređena upravo od strane učesnika ovog projekta.

Pored stečenog znanja o kulturnim i društvenim obilježjima obje države, u toku projekta sprovedene su ankete sa građanima Erfurta, Sarajeva i Mostara na temu diskriminacije u medijima, te (ne)poštivanju ljudskih prava u njihovom radu. Nastavak ovog dvogodišnjeg projekta se sprovodi u organizaciji ONAuBiH-a, Gimnazije Obala, erfurtskog Radija F.R.E.I, te fondacije Arbeit und Leben – Thüringen, koja se bavi edukacijom mladih i podrškom omladinskog i političkog aktivizma, ali i borom protiv diskriminacije.

Projekat je započeo u Erfurtu, pri čemu su učesnici razgovarali sa članovima Omladinskog centra, koja nudi besplatno savjetovanje mladih vezano za različite teme. Kao savršen primjer i pokazatelj čuvene krialice „misli globalno, djeluj lokalno“, učesnici su intervjuisali i koordinatorje projekta Saline 34, koji je stvorio prostor za kulturni razvoj i život mladih u Erfurtu. U cilju poboljšanja kulturne afirmacije mladih u zajednici, od napuštene zgrade stvoren je centar, gdje mladi imaju priliku baviti se različitim zanimanjima i oblicima kulture.

Uz detaljni uvid o današnjem životu mladih u Njemačkoj, osvrnuli smo se i saznali o mogućnostima i stanju mladih u nekadašnjoj Njemačkoj Demokratskoj Republici, direktno od ljudi koji su živjeli u takvoj državi. Zajedno sa steknutim informacijama koje se ne nalaze u istorijskim udžbenicima, obišli smo i monumentalne simbole Erfurta.

„Želimo multikulturalni rad sa mladim ljudima kako bismo ih aktivirali i zaustavili diskriminaciju i sve što je pogrešno u društvu

U ZRAKU

- slušamo li se?

– zato je potrebno razgovarati i raditi sa mladima. Saradujemo sa mladima iz Bosne i Hercegovine jer su otvorenog uma, zavavnji i vrijedni, a mnogo njih priča njemački, tako da zajedno sa bogatom kulturnom pozadinom, mladi iz Njemačke i BiH mogu razmjenjivati razmišljanja i iskustva. Zaista mi se svida rad sa mladima iz BiH i veoma sam ponosan na njihova zalaganja u društvu“, izjavio jedan od koordinatora projekta, Frederik Weißhuhn.

Emisija o diskriminaciji u današnjem društvu se montirala i emitovala u zgradbi Radija F.R.E.I, te se sastojala od intervjua sa predstvincima Omladinskog centra iz Erfurta, Saline 34 i osnivačima Radija F.R.E.I. Nastanak ovog radija se veže za 1990. godinu, kao želja mladih ljudi za medijskim prostorom i izričajem. U svojim počecima bio je isključivo vezan za mlađe ljude, a danas broji preko stotinu ljudi različitih interesovanja i godina. Postoji preko 40 emisija različitog karaktera koje se redovno emituju, a osnovna vizija, koja je ostala ista od samog početka, je prilika za sve ljude da kažu šta žele.

„Radio F.R.E.I je za mene jedna od najvažnijih stranica moga života jer ovdje srećem ljude koji dijele moju demokratsku misao, ljude sa kojim vezujem najrazličitije političke snage koje kroz rad činimo javnim neovisnim i slobodnim“, rekao je jedan od urednika, Roman Pastuschka.

U BiH učesnici su razgovarali sa članovima udruženja Centra za kulturnu i medijsku dekontaminaciju (CKMD), Asocijacije srednjoškolaca u BiH, te našim urednikom Harisom Dedovićem. Takođe, sprovedene su ankete na temu diskriminacije sa građanima Mostara i Sarajeva.

„Za razliku od ostalih projekata, na ovome smo naučili dosta konkretnih stvari o novinarstvu, posebno radiju, i kulturnoj pozadini Njemačke“, kazala je učenica Gimnazije Obala, Lamija Idrizbegović. Krajnji produkt projekta u BiH, također radio emisija, se emitovala u sklopu omladinskog programa BH1 radija.

SMOOTH JAZZ

najpogodniji muzički žanr za opuštanje

Smooth jazz, za razliku od klasičnog jazza, kralji „mekši“ i „blaži“ zvuk koji opušta. U suštini, sve njegove kompozicije su tzv. „downtempo“ (imaju polagan tok), duže traju od uobičajenih pjesama, sastoje se iz više dijelova, a od instrumenata u pjesmama dominiraju gitara i saksofon. Takve karakteristike svrstavaju ga u jedan od rijetkih muzičkih pravaca koji slušaocu pruža potpun smiraj i relaksaciju, pri čemu ga uopšte ne uvodi u stanje ravnodušnosti.

Piše: Mirza Abaz

Jazz prije svega

Smooth jazz je muzički žanr koji je nastao od klasične jazz, R&B, funk i pop muzike, a sama forma zvuka ovog žanra se temelji na elementima moderne instrumentalne muzike. Svoj vrhunac je doživio 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća, a instrumenti koji se najčešće koriste za složene instrumentalne, a ponekad i vokalne, kompozicije navedenog žanra u prvom redu su gitare, bass gitare, klavijature i udaraljke. Pored gudačkih i žičanih instrumenata, smooth jazz bi bio nezamisliv i bez saksofona, truba, trombona i drugih limenih duhačkih instrumenta koji daju specifičan zvuk ovoj vrsti muzike.

Od kritike do komercijale

Razvoj modernog Smooth jazz zvuka potakao je svojim postojanjem mnoge promjene u dotadašnjem uvriježenom shvatanju jazz muzike. Najradikalnije promjene očituju se u „koketiranju“ sa drugim muzičkim pravcima kao što su dance, hip-hop, rock.. Zbog svoje jedostavnosti, koja se kosi sa standardima klasičnih jazz formata, duže je vrijeme bio na meti kritičara. Odbacujući komplikirane solo dionice na instrumentima kao primarni način izražaja, i unatoč svim kritikama, smooth jazz je danas jedna od najslušanijih i najkomercijalnijih frakcija jazz muzike na svijetu. U svojim redovima okuplja bogat izvođački fond, koji čine: Sade Adu, Norah Jones, George Benson, Brian Culbertson, Dave Koz, Russ Freeman, Kirk Whalum, Bob Baldwin i mnogi drugi. Spajanjem Smooth Jazza i elektronike, pojavljuje se novi trend kome predstoji faza definisanja, afirmisanja. Rezultati ove assimilacije mogu se opisati kao električni entuzijazam, sve popularniji pod nazivom „chill“. New York's WQCD već je 2004. godine integrисao „chill“ u svoj format, dok je DJ Rafe Gomez uveo korištenje playlista koje miksuju muziku iz oba žanra, sa dodatkom jazza 70-ih i Latiskog jazza, jazz-a i funka iz 80-ih, acid jazz-a iz 90-ih i savremenog klupskog jazz-a.

Iako su neki od izvođača ovog žanra, poput Kenny G-a, naročito kritikovani od strane ljubitelja „pravog“ jazz-a, om su postigli

izuzetne rezultate u tržišnom smislu. Muzički kritičar George Graham tvrdio je da je takozvana „smooth jazz“ muzika koju izvodi Kenny G, i mnogi drugi muzičari, nije ni približno vatrema i kreativna kao jazz tijekom 70-ih godina prošlog stoljeća. Zbog svoje jednostavnosti koja se kosi sa standardima klasičnih formi jazz-a koje se odlikuju komplikiranim solo dionicama na instrumentima, ovaj je pravac često bio na udaru brojnih kritika, kako muzičke, tako i medijske kritike.

U jednoj epizodi naučno-fantastičnog sitcom-a „Futurama“, okarakterisan je kao proizvodni proces koji se sastoji samo od strojeva. Britanski jazz izvođač Digby Fairweather, izjavio je, prije nego što je radio stanica UK Jazz prešla na emitovanje Smooth Jazz formata, da su vlasnici (GMG Radio, op.aut.) odgovorni za „pokušaj silovanja“, te srećno neuspjeli pokušaj redefinicije muzike. Fairweather je tom prilikom izjavio da „pravi“ zaljubljenici u izvorni jazz ovu promjenu nikada neće moći zaboraviti, niti oprostiti mijenjanje programa na ovoj radio stanici.

Veliki broj ljudi istaklo je da smooth jazz najradije sluša tokom proljeća i ljeta, uz odmor na planini, plaži, ili u svom dnevnom boravku. Za razliku od klasičnih formi jazz muzike, kralji ga „mekši“ i „blaži“ zvuk koji opušta.

Festivali u zemljama i regionu

Ubjedljivo najveći bh. festival jazz muzike, i ujedno jedan od promotori BiH u svijetu, je Jazz Fest Sarajevo koji se tradicionalno održava svake godine u glavnom gradu BiH. Jazz Fest Sarajevo nastao je, i prvi put održan, 1997. godine i od tada njegova popularnost rapidno raste. Na sceni sarajevskog jazz festivala do sada su nastupala mnoga svjetski poznata imena jazz muzike, a između ostalih i: Gregory Porter, Richard Bona, Steve Coleman, Dianne Reeves. Još jedan festival internacionalnog karaktera u regionu, koji je nastao godinu dana nakon sarajevskog Jazz Festivala, je i srpski Ring Ring festival. Festival se, takođe, održava svake godine, a cilj njegovog postojanja je promocija Free jazz-a i Avantgard jazz-a. Iako je festival međunarodnog karaktera, organizatori se trude da srpskim i regionalnim umjetnicima obezbijede što više mogućnosti za učestvovanje i promociju.

U Hrvatskoj se, iako sedam godina kasnije, osnovao i Vip Zagreb Jazz Festival. Njegov cilj je, između ostalog, i vraćanje narušene jazz muzike u Hrvatsku, što postižu nastupima poznatih i svjetski priznatih jazz muzičara, koji se u ovom domenu smatraju elitom. Pored toga, i ovaj festival se trudi da ponudi prostor i promociju lokalnim jazz izvođačima. U jednoj deceniji svoga postojanja okupio je na desetke jazz muzičara, među kojima se mogu izdvajati: Kurt Elling, Christian McBride, Cassandra Wilson, Deborah Brown.

Po mostovima se kreće, a sa Starog se skače

Za Mostar kažu da je glavni grad Hercegovine. Dobio je ime po čuvarima (mostarima) koji su čuvali Stari most u kulama, koje i danas istrajavaju u sklopu Starog grada. Čuveni most preko rijeke Neretve, koji potiče iz Osmanskog perioda vladavine, građen je po nalogu Sultana Sulejmana Veličanstvenog, a djelo je velikog turskog graditelja Hajrudina.

Piše: Amila Rekić

Simbol grada pod Veležom i smaragdne hercegovačke ljetopitice-Neretve, Stari most, završen 1566. godine, nakon devet godina rada, prkosio je vremenu i ljudima sve do tragične 1993. godine kada je bombardovan. Rad na rekonstrukciji je trajao nekoliko godina jer se most obnavljao tehnikama građenja iz XVI stoljeća i to uz primjenu istog metoda spajanja i približnih rezova na kamenu kako bi se postigla autentična nesavršenstva i jedinstvenost Starog mosta. Nakon obnove, Stari most je 2004. godine uvršten na UNESCO-ov popis Svjetske kulturne baštine.

Stari Most je, osim po svojoj ljepoti i historiji, poznat i po svojim skakačima. Evlija Čelebija, znameniti turski pisac i historičar, je ostavio prve bilješke o skakačima u Neretu davne 1664. godine. Zahvaljujući tradiciji skakanja i specifičnim stilovima koji su se vremenom usavršili, Mostar je postao prepoznatljiv i čoven, ne samo na prostoru Balkana, nego i u cijelom svijetu.

Visoka stručna sprema - skakač

Uz Acapulco u Južnoj Americi i nekoliko mediteranskih destinacija Svjetskog kupa (Cappa del Mondo), mostarski skokovi su stekli zavidnu reputaciju u svijetu.

U zavisnosti od vodostaja Neretve, visina sa koje se skače sa Starog mosta je od 23 do 27 metara. Specifični uslovi poput visine skakaonice, vodostaja i brzine rijeke su stvorili odgovarajuće i osobite vrste skokova. Za svaki skok sudija ima mogućnost dodjeliti 10 bodova, a bodovi dodjeljuju, naravno, u ovisnosti od kvaliteta skoka. Sve ocjene se zbrajaju i tako se dobija konačan rezultat.

Kod skakača na glavu ocjenjuje se, u prvom redu, tehnika leta kroz vazduh i uranjanja u vodu. Oni nastoje da po skoku urone u vodu što manje, a to se postiže tzv. štrapom. "Lasta" se smatra najprivlačnijim i najcjenjenijim stilom. Skakač leti kao ptica i sunovraća se u vodu. Prilikom odraza zabaci ruke i onda ih prljubi uz tijelo. Stil "avion" je sličan "lasti", ali rukama u odručenju pod uglom od 90 stepeni u odnosu na tijelo. "Prevoj" je stil kada skakač u letu savije tijelo u kukovima, noge i ruke opruži da prstima ruku dodiruje nožne prste, a zatim trzajem izbacuje noge iznad tijela. Kod skokova na noge ocjenjuje se, u prvom redu, sigurnost leta kroz vazduh. To su položaj tijela od faze odraza do urona u vodu. Prilikom dodira s površinom rijeke, skakač nastoji da izbaci što manje vode, odnosno da bude što manje prskanja. Za ovaj skok imaju i izrek "dobro študio". Sklupčeni skakač, gdje brada dodiruje koljena zgrčenih nogu, koje obuhvati rukama ispod koljena - taj skok se naziva "čupica". "Mertek" je stil kada skakač od odraza do uronjenja leti prema vodi ukrućenog tijela. Ti nazivi imaju porijeklo u turskom jeziku. Za primjer imamo mertek, što znači greda, balvan, direk. Sami nazivi svjedoče koliko je duga tradicija skokova u Neretu.

Otvori sezonus, ima skočit'

Stoljetnu tradiciju odlučio je ponijeti i sedamnaestogodišnji Mostarac, Edin Čolaković. Edin ide u Srednju medicinsku školu, trenira kick box, a najveći hobi su mu skokovi u vodu. S jedanaest godina je počeo skakati s skakaonice Durađik, a prošle godine je skočio s Starog mosta. Edin kaže da je osjećaj neopisiv,

Foto: Haris Begić

Edin Čolaković

a preporučio bih svakom ko voli adrenalin da se okuša. Edinov životni moto: "Uči kao da ćeš vječno živjeti, a živi kao da ćeš sutra umrijeti." U pripremi za skakanje sa Starog mosta Edin je podršku pored roditelja, pružio i njegov trener Obad Mugdim Mugda, dugogodišnji skakač s Starog mosta u Mostaru. Prošle godine su održani 448. Tradicionalni skokovi sa Starog mosta. To je jedinstven događaj koji će sve ljubitelje adrenalina i ekstremnih sportova oduševiti, a oni najhrabriji se možda odluče na skok i time dokažu svoju zrelost kako su to nekad radili mladići iz Kluba skakača u vodu "Mostari". Bosna i Hercegovina, preciznije Stari most u Mostaru, je jedna od novih stanica u kalendaru Red Bull Cliff Diving svjetskog prvenstva 2015., na kojem će se svjetska elita skakača u vodu boriti za titulu najboljeg. Od 2009. godine, ovo prestižno takmičenje bilo je platforma za spektakularne skokove nevjerovatne tehničke složenosti, stavljajući u centar pažnje elitu svjetskih skakača, ali i mlade talente, a 2014. godine uvedena je i svjetska serija za žene. Cliff diving, ili skok s litice, je slobodan pad koji prkosí gravitaciji, ispunjen zadivljujućim trikovima. Najbolji u ovom sportu izvode prelijepе skokove s visine skoro trostruko veće od olimpijske skakaonice bez zaštite, osim svoje koncentracije, vještine i psihičke kontrole.

Imaginarne situacije, realni utjecaji i (ne)prirodni postupci

Videoigra je igra koja se igra direktnim posredstvom kompjutera, ili indirektno preko kognola priključenih na kompjuter ili TV uređaj. Percepcija ovog oblika zabave odavno je prestala biti hit, i sigurno uplovila u spisak trendova. Na uštrb društvenih, i sportskih igara, postala je jedan od najpopularnijih oblika zabave cijelog svijeta.

Piše: Tarik Brbutović

Povijest videoigara počinje od 1947. godine kada je Thomas T. Goldsmith dobio ideju videoigre i patentirao je. Prva kompjuterska igra bila je Spacewar! iz 1961. godine koju su osmisili dva studenta Massachusettskog instituta za tehnologiju (MIT) prema znanstveno-fantastičnoj priči Skylark. Postoje mnogi žanrovi, što videoigru čini jednom od najpopularnijih zabava na svijetu ili takozvanih "odmora". Većina ljudi se slaže da videoigre utječu na psihu čovjeka, i da one zapravo samo stvaraju umor I veću težnju za spavanje, a nikako odmor.

Okuj me, WOW-e

Najznačajniji ili barem najistraživаниji aspekt video igara je njihov utjecaj na nasilnost. Dio današnjih igara je pun nasilja, što je određene skupine navelo da video igre loše utječu na ljude baš tim opravdavanjem nasilja. Prva video igra sankcionirana zbog nasilnog sadržaja je Death Race 2000, u kojoj se moglo pregaziti pješake na ulici.. Ono na što ljudi zaboravljaju je sveukupno prisustvo nasilja u današnjoj kulturi. Ako igre stvarno potiču nasilje onda je moguće isto tvrditi i za «Dnevnik» u kojemu se također pojavljuju slike nasilja. Američki časopis za psihijatriju: pretjerano slanje SMS-ova, e-mailova, igranje kompjutorskih i video igrica- ozbiljna pitanja javnog zdravlja, treba ih prepoznati kao simptome kliničkog poremećaja. Najbolji način rješavanja konflikta u svim videoigramama je: **eliminacija ljudi, ubijanje, prezir prema neprijatelju, seksizam.**

Ono što je potrebno je pridržavati se pitanja uzrasta kada govorimo o prikladnim video igramama..Istraživanja su potvrdila da igre izravno ne utječu na nasilnost, ali povećavaju ravnodušnost prema njoj. Ljudi, odnosno djeca dobivaju pogrešnu sliku posljedica nasilja, ali opet to čine čak i crtići, a nitko ne sprječava djecu da ih gledaju. Shawn Green i Daphne Bavelier sa Sveučilišta u Genevi proveli su istraživanja o utjecaju video igra na naše funkcije. Oni su dali da devet osoba, koji inače ne igraju igre, igraju Medal of Honor (FPS ratnu igru). Sudionici istraživanja morali su igrati igru sat vremena dnevno, dok je druga grupa neigraca isto vremensko razdoblje igrala Tetris. Prije i poslije igranja, obje su grupe rješavale tri vizualna testa. Oni koji su igrali Medal of Honor napredovali su u rješavanju testova, dok druga grupa nije pokazala znakove napretka. Istraživači još uvijek nisu mogli sa sigurnošću utvrditi što je uzrokovalo napredak, ali prepostavljali su kako višestruki zadaci iz grafički zahtjevne igre mogu biti ključni za napredak u rješavanju testova. Unatoč mnogobrojnim pozitivnim posljedicama igranja, pretjerivanje se ipak skupo plaća. Ovakva ovisnost još uvijek nije službeno prepoznata kao poremećaj, ali istraživanja psihologa Douglas A. Gentilea otkrila su da je 5-11% djece širom svijeta ovisno o igranju video igara. Za usporedbu, procjenjuje se kako na svijetu postoji 4-6% ovisnika o kockanju. „Nakon prestanka igranja, agresija nestaje nakon pola sata“ – ističe Gentile.

Odgoj i novi „mimosvijeti“

Kada govorimo o videoigricama kojima djeca posvećuju punu

pažnju, najnovije istraživanje pokazuje da igranje nasilnih videoigrice, čak samo 20 minuta, desenzibilira ljudi kad je u pitanju stvarno nasilje, odnosno, njihovi igrači otupljuju na brutalnost u svakodnevnom životu. Naučnici su otkrili da učenici koji su igrali nasilne videogrige nakon 20 minuta su imali slabije fiziološke reakcije na prikaze stvarnih slučajeva nasilja. To znači da se osoba manje emocionalno uznenimira kada gleda stvarnu brutalnost. Profesor univerziteta Carnagey upozorava da „ mnogi sadržaji u medijima koje djeca gledaju su puni nasilja. U dječjim filmovima i u igricama nasilje je najčešće upakovano u „slatke i prijateljske“ likove i dizajn,“ upozorava on. Stručnjaci upozoravaju da ova nenamjerna desenzibilitacija kao posljedica izloženosti nasilju na medijima može imati istinski utjecaj na razvoj djeteta. Dolazi do poistovjećivanja sa osobom do koje je djetetu stalo, uz koju su vezani, počinju se ponašati kao ta osoba identificiraju se s onim što vide u videoigricama. Silne kompjuterske videoigrice su štetnije od TV emisija i filmova sa prizorima nasilja. Sedamnaestogodišnji učenik u Njemačkoj na internet chatu dan ranije najavio masakr: “Dosta mi je svega. Sit sam ovog odvratnog života. Nitko ne zna što sam sposoban učiniti. Sutra ću otići u školu i ubijati, a možda se i izvučem iz svega. Sutra ćete čuti za mene. Noć prije toga igrao je na internetu agresivne videoigre , prepune krvi , ubijanja...

Na počiniteljevu računalu pronađene su i igrice s nasilnim sadržajem koje međutim, kako je priopćeno, “ne izlaze iz okvira onoga što je u mladih danas uobičajeno”. Dolazi do zabrane videoigre Manhunt 2, također zbog jednog događaja u Finskoj, u kojem je dijete ubilo deset svojih kolega iz razreda , a nakon toga i sebe. Današnji roditelji djecu prepuštaju da se brinu sami o sebi. Govoreći da nemaju vremena od njihovog posla i obaveza. I to ih odvodi na loš put. Tako što djete počinje pretjeranim korištenjem interneta i videoigrica. Uloga roditelja je: **provesti izbor igara, pratiti koliko sati dijete provodi igrajući se (ograničenja), obavezno nadgledanje djeteta.**

Savjet za roditelje:

Igrati igrice, ali u umjerenim količinama i izabrati one koje su nenasilne i poučne.

NE BACAJ TO MORE VALJAT. - savremeno tumačenje

Hercegovački rečeno – mazlumam ja neki dan po internetu, i nađem na zanimljiv blog. Scroll gore-dolje, učini mi se interesantno, te nastavih dangubiti po netu. I kako virtualna beseda ne bi bila besjeda, već „konstruktivno trošenje vremena“, odlučih podijeliti s vama radosti majke zapadnjačke, čiji uglaancani podovi odišu svježinom, „Otkako skuplja tegle i nosi platnene cekere.“

Piše: Hana Obradović

Sjedim ja i živa se iščudavam, klepćem dlanovima po koljenima i vičem u sebi: „Ama, ženo bona, to kod nas već godinama tako.“ Ništa, oni mene ubijediše da je to tako IN sada, i da je „trash for tossers“ iliti „bacanje smeća je za...hm...odbacivače i ice.“

Lagala bih kada bih rekla da nisam prošnjuhala i zavirila u svaku galeriju bloga dotične dame, te da nisam umalo, u naletu entuzijazma, rekla partneru: „Prelazimo na staklenu ambalažu, pa ti šalji komšijsku djecu da ti vraćaju staklene flaše Sarajevskog. Jer je to kul sada, moramo se emancipovati. Iako nosimo platnene cekere u prodavnicu, iako mi da lopovsku, da skinem omot narandži koji visi sa drveta u kvartu. I iako kičmu iskrivih igrajući se Eko Samuela, koji nosi prazne tegle iz Sarajeva u Mostar (i pune nazad, :D). Elem, da se vratimo na priču o samoproviznim ekozaštitnicima koji su otkrili da se tegla može oprati i koristiti, ili da prsti manje pomodre kada se koristi platneni ceker.

Pa će ste ljudi dragi, bili prije? Objasnjavali izbjeglicama iz zemalja bivše Juge, kako se fen koristi?

I tako, da ne duljim, idemo mi lagano sa spiskom stvari koje se mogu praktično iskoristiti:

Tegla – iako je sramotan status svake tegle ‘prazna’ a ne ‘puna Ajvara’ ili ‘domaćeg džema’, dat ćemo joj sekundarnu ulogu u glumljenju transparentne termosice, pa ćemo reći da je se može iskoristiti za prenos šejkova i pudinga, supa i jela na kašiku. Vrlo uspješan, osim ako vas neko djetinje je krhne patikom u ruksak i ne razbije vam gospodu teglu i ne saspe vam sadržaj šejka po bratovom ruksaku iz III srednje. Upamtite – ako vam društvo previše osuđivački reagira na zdrave navike, uvijek možete reći da ste se izrigali u ruksak, jer vam vozač nije htio otvoriti vrata tramvaja. Joj, jes’ sinoć dobro bilo! Hik!

Platneni ceker – može poslužiti kao jastuk u autobusu, ukoliko se vozite s kraja na kraj lijepe naše. Ili može poslužiti kao test brzine i efikasnosti – ostavite vibrirajući telefon u njemu, uzmite

štopericu i mjerite ko se najbrže snalazi u crnoj rupi. P.S. Efekat je bolji što je poziv važniji.

Soda bikarbona – osim što čisti i razara sve našem oku nevidljive nastambe mikroorganizama, služi i kao lijek protiv kiseline, a i uklanjanje mrlja od nikotina na zubima. Potonje je efikasno kada prestanete konzumirati cigarete, te si priuštite odlazak zubaru, od viška novca. Ili izgradite prvi sprat kuće, za ove što puše cigare skuplje od Drine. #pdv skraćenica za #predeveraćemo

Cigarine gužičice iliti cigarette butts – u narodu poznatiji kao čikovi, ili ona mala govna, koja se raspadaju po tri godine, jer ih niko ne baca u kantu. Služe za prepoznavanje lažnih ekologa. Lažni ekolog će nositi flašu Kole sa natpisom „Belkisa, ukrala si mi cenera“ tri kilometra do kante, a tom rutom će za sobom posijati 74 opuška cigara. Ivica i Marica u paklu nikotina.

Štipaljke – praktične šnale za one koje nemaju novca za Keri Bredšo 47 KM vrijednu šnalu iz Eksesoriza. I ne smeta vam što je svako imao.

I kako ne bi to bilo to, da se ne ispriča vic na svoj račun, ide jedan: Premine Hercegovcu otac, te ovaj ode po urnu (apel za krematorijum, usput budu rečeno). Ugleda krasnu, pozlaćenu, priupita pošto je, a dočeka ga: „Petsto maraka.“ Uze onu srebrnu, pa priupita opet, ali odgovor ga razočara. „Srebrna je 250 KM.“ Viđe on i teglu, pa reče „A dobro, legendo, pošto ti je ova prozirna?“ A majstor će na to: „Džaba.“

„Eh, daćete mi ovu, tata je uvijek volio da gleda kroz prozor.“

I da reciklira, rekla bih. Šalu na stranu, lijepo bi bilo kada bi ona italijanska inovacija u vidu eko-urne, iz koje izraste drvo po vašem izboru, stigla kod nas uskoro. Ili barem za 50 godina, ako prestanem da pušim. Ja bih bukvu, ako može opet isto!

B/Mračne vode

Ako čovjek nekad u životu odluči da se uda/oženi za ili protiv druge jedinke, potrebno je razraditi sve ekonomske, socijalne, društvene i kreditorske aspekte sa uračunavanjem faktora efuorije čije su posljedice odavno prešle rang „omaklo mi se“

Piše: Haris Dedović

Sjedimo Čupo i ja nekidan i naravno palamudimo o svemu i svačemu. (Znam da inače sjedimo Gigo i ja, ali je Gigo bio negdje nest'o, a ja za potrebe teksta moram s nekim da sjedim.) Nešto smo se slabije viđali u zadnje vrijeme, pa pretresamo šta je ko radio, gdje je ko bio, koga smo vidjeli, a koga nismo... U neka doba upadosmo u nekakvu ozbiljnu priču o stanovima, kućama, poslovima raznim koje radimo, a i onim koje planiramo, te bacamo neke procjene o bližoj i daljoj budućnosti. Vjerujem da smo obojica, po dolasku kući, čudno gledali u zid, monitor, telefon, gitaru (zavisi ko u šta gleda kad dođe kući) i kontali: "Ošta je nama da pričamo ozbiljnu priču, kad smo mogli fino da se zajebavamo i odakle u njoj tako neplanski, jer se na susrete takvog sadržaja obično ide ciljano?". Bilo kako bilo, u datom momentu on spomenu jednu poslovicu koju koristimo skupa, i to odavno. Pošto ta poslovica sadrži psovku, a nekim dragim ljudima sam obećao da će "smanjiti lajanje", reći ćemo da je bila: "Ne možeš u papučama na Bjelašnicu".

Helem, odnosi se to na mnogo stvari u životu, ali u ovom slučaju je bila riječ o jednom klasičnom poduzetničkom poduhvatu, a to je brak/zajednički život/s(as)tavljanje dvoje emotivno i seksualno povezanih ljudi na prostor stambenog karaktera, u cilju dugoročnog o(p)stanka u istom.

Posljednja želja: „Upoznati zlatnu ribicu“

Citam nekidan kako je porastao broj razvoda u Bosni i Hercegovini. Osim što se govori o posljedicama i stvarima koje se dešavaju pri razvodu, pojavljuju se i neke nepoznate riječi kao što su "uzajamno razumijevanje", "komunikacija" i "zajednički ciljevi" za koje mladi bračni parovi nisu sigurni je li se mažu na hljeb ili se jedu 'nako'. Međutim, malo se govorilo o uzrocima učestalosti

takve pojave, a samim tim su i rješenja ostala zamagljena... i tu dolazimo do ovog čudnog dijela - "poduzetnički poduhvat".

Kako? Zašto? Pa ljubav! E pa jebi ga, jednostavno. Kreiranje zajedničkog života sa drugom osobom, ako se izuzme taj emotivno-seksualni aspekt, a za koji unaprijed pretpostavljamo da postoji, ima sve karakteristike osnivanja firme/kompanije/obrta. Prvo je da se mora to sve 'oštembiljati' kod nadležnih institucija, državnih i/ili vjerskih, naravno sve to platiti. Eh onda, po starom balkanskom nauku, to treba i da se 'zalije' – tj. da dođu svi oni kojima je stalo do to dvoje ljudi, a Boga mi i oni koje savršeno zaboli za njih, jer se kod nas još nije ustanovilo zbog koga se u životu više i usiljenje slavi - prijatelja ili neprijatelja.

Kako možete pročitati u dosadašnjim tekstovima o poduzetništvu i počinjanju sopstvenih poslova, prva na red dođe odluka da se krene, a u cilju poboljšanja života u praktičnom, finansijskom, emotivnom i duhovnom smislu za onu/onoga ko određenu akciju poduzima. Zar nije isto? Prvo se donese odluka, kao između dva poslovna partnera o tome da se krene sa realizacijom.

Druga faza je početno ulaganje i implementacija. Ako hoćeš da se oženiš/udaš, da imaš sve uslove, u startu si kratak nekoliko hiljada maraka. Dok svadba, dok veš mašina, dok pravljenje ili proširenje uvjeta života, dok bračno putovanje, taman ti se na to svede.

Čemu vakat, tome je i vrijeme=novac

Onda dolazi takozvana faza "triježnjenja". Nakon godinu dana, kad splasne sva hampa od strane familije i prijatelja o vašem zajedničkom životu, kad prestanu stizati pokloni i "poguravanja" od strane, tetki, ujni, dajdži, braće, sestara i roditelja počinje realni bračni život. "Tu stvar počinje da se lomiii. Il' se obesiš il' nastaviš dalje." Zajebanciju na stranu, zaista nakon toliko vremena se dva homosapiensa stvarno pogledaju u ogledalo i vide da li su za to ili ne.

Pod uslovom da se nekako pregurala ova prva, naredna faza koja dolazi je razvojna. Veoma je moguće da je ova i najteža, ukoliko u kalkulaciju uzmem da se poduzetnički korak "život u dvoje" nema tendenciju završiti do smrti. U to se ubrajaju planovi za upravljanje trenutnim resursima koje dvoje ljudi posjeduju, ali i onima koje ne posjeduju. Stjecanje nove pokretne i nepokretne imovine. Da li će to biti polovni BMW 2.0 dizel uvezan preko rođaka iz Njemačke ili novi američki plakar u koji će da stanu sve stvari?! Vikendica na nekom od brda iznad grada ili možda na moru, gdje će se ići sa procentualno istim brojem ljudi koje volimo i koje ne volimo samo u manjem broju, neće se sama napraviti. Dijete ili djeca. Ti krediti na 20 i više godina su također u kalkulaciji pri rasporedu sredstava, jer svakom ko je iole "u pamet" je davno postalo jasno da "šta jedem ja, ješće i ono" ne piće vode u svijetu iPhone-a, Hello Kitty-a i PlayStationa. Pri planiranju, ali i realizaciji planiranog, dolazimo do onih nepoznatih riječi koje vam ja neću objašnjavati, jer svi imate Google, a nazvane su "uzajamno razumijevanje", "komunikacija" i "zajednički ciljevi".

P.S. Čupo kad odluči da je ogladnio i da treba nešto da pojede, to se mora desiti u nadolazećih 40 sekundi ili nastaje opće ludilo. Ja sam u tom momentu najčešće na pola kafe i ne ustaje mi se baš brzo, pa mu objašnjavam: "Ne možeš tek tako obući jaknu i ustati, imam i ja dušu". Pazite šta mi kaže budala: "Kad se oni mogu ženit' i udavat', a ni posla, ni stana, ni pameti, nik'og kurca, mogu i ja tebi ustati i krenut'. Haj' srknji to, pa da idemo, crko' od gladi".

ALCANTRA

Šta misle ulice o medijima?

BRAIN

"Ispiranje mozga"

WASH

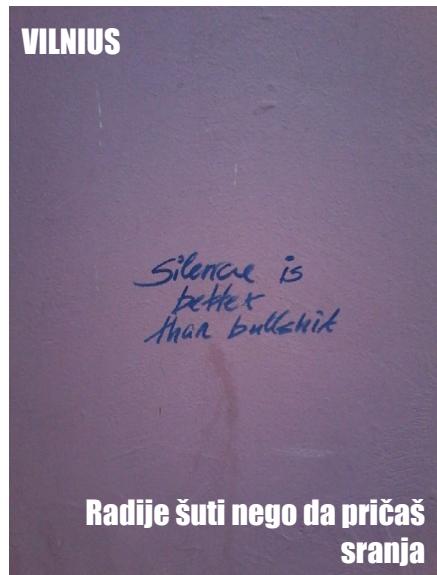

Struja i filozofija u spreju

U ovom broju vam donosimo jedan međunarodni sataraš iz raznih evropskih gradova. O nauci, životu, razmišljanju i ljudima...

Foto: Irina Mikhucesku
Pripremili: Hana Čolić i Haris Dedović

MAČEVANJEM

Iako stoljećima smrtonosni okršaj, mačevanje je u posljednjih stotinjak godina ponovno oživjelo kao moderan olimpijski sport, ali i umjetnički izričaj. O kompleksnosti i ljepoti pokreta mačevanja govor i izreka da su potrebna dva života da bi se potpuno savladalo.

Piše: Hana Colić

Mačevanje je još od starog Egipta rješavalo sve sporove među ljudima, uglavnom imućnima oko posjeda. Ponekad se čak i bez ikakvog razloga potezalo za držak mača, suparnici su nerijetko pozivali i svoje prijatelje i rodbinu da se pridruže dvoboju, a ishodi su gotovo uvijek bili smrtonosni.

Krajem XIX. stoljeća njemački povjesničari su olučili analizirati i prevesti sve pronađene povijesne spise u kojima se opisivao okršaj mačevima, kako bi u potpunosti razotkrili čak i najstarije tehnike i iskoristili ih u plemenitije svrhe. Tako se mačevanje našlo na listi olimpijskih sportova na Prvim modernim Ljetnim Olimpijskim igrama u Ateni 1896., i unatoč mnogobrojnim pokušajima da se odatle ukloni, do danas ostao olimpijski sport. Devetnaestogodišnja Osječanka Marija Lozančić trenira mačevanje tek dvije godine.

„Prije sam intenzivno trenirala badminton i ostvarivala zavidne rezultate. Tati i bratu sam pomagala kada su obnavljali tradiciju stoljetnog mačevalačkog kluba, koji je nekim čudom davno prestao s radom i tada sam se počela zanimati za mačevanje. Kasnije sam shvatila da sam mnogo više dobila od mačevanja, mnogo više putujem, upoznajem nove ljude i više učim, a i ljudima zvuči zanimljivije kad im kažem da treniram mačevanje“, ispričala nam je Marija.

Red, mač i discipline

U modernom sportskom i scenskom mačevanju postoje tri discipline, borba mačem, sabljom i fioretom. Osnovna razlika je, naravno, u oružju koje se koristi, ali i u bodovanju, odnosno površini tijela koju treba „ubosti“ kako bi se osvojio poen. U borbi mačem, ubod u bilo koji dio tijela donosi poen, borba sabljom priznaje samo ubod u gornji dio tijela, iznad struka, a borba fioretom samo u trup. Postoje dvije poddiscipline svake tehnike, muška i ženska (ženama je dozvoljeno natjecanje u mačevanju tek prije tridesetak godina), a svi se natjecatelji dijele u četiri dobne skupine: kadete, juniore, seniore i veterane.

Da bi se u potpunosti savladao sport potrebno je oko 15 godina konstantnog treninga, a svjetski prvaci jako rijetko imaju manje od 30 godina, ako su počeli trenirati u ranom djetinjstvu. Nadležna za definiranje pravila borbe i bodovanja je Međunarodna mačevalačka federacija (Fédération internationale d'escrime). Federacija također organizira održavanje brojnih nacionalnih, regionalnih i međunarodnih natjecanja.

Standardno natjecanje u mačevanju započinje borbama eliminacije, koje se obično igraju na pet poena, a onda, ovisno o broju natjecatelja, četvrtfinale, polufinale i finale. Netom prije početka svake borbe, oprema natjecatelja se kontrolira, a onda se natjecatelji međusobno i sa sudcem pristojno pozdrave.

„Na prvom natjecanju sam se pojavila prije nešto više od dvije godine, ali tada sam bila tek kadetkinja i nisam prošla pretjerano dobro. Moja je mana što sam kasno počela trenirati, a konkurenčija je velika, ali se uz dobru volju i mnogo vremena može jako mnogo napredovati. Trenutačno nemam medalje niti titule, ali natjecanja gledam kao intenzivan trening, koji me već do sada

odveo na mnogo međunarodnih natjecanja širom Europe, a broj novih poznanstava koja sam sklopila je ogroman“, kaže Marija.

Foto: Zoran Osijek

Viteštvu branjenja, hobi ili umjetnost?

„Jedan od najlemenitijih i ujedno najzahtjevnijih sportova je upravo mačevanje“, kaže Marija, „treba imati iznimnu snagu i izdržljivost, brzinu i preciznost pokreta, ali treba biti i miran u glavi. Pred natjecanja trenira se po cijeli dan, i tijelo je u neprirođnom položaju s mačem u ruci, i to zahtijeva izvrsnu kondiciju. S mačevanjem se mijenja i način života, ishrana, iskorištavanje slobodnog vremena, zdravlje, ali ne zahtijeva previše odricanja, što je jedna od najljepših stvari koje mačevanje nudi“, kaže Marija. Mačevanje je relativno skup hobi. Zahtijeva mnoštvo opreme: posebno odijelo, masku, štitnike, mač, posebne cipele, rezervne i servisne dijelove, itd., međutim, većinom klubovi prakticiraju pozajmljivanje opreme kadetima dok ne savladaju osnove i dok ne odluče aktivno se baviti ovim sportom, a odna si sami kupuju svu potrebnu opremu. Na našim prostorima puna kompletna oprema može koštati i do 600 KM, međutim, kao što je slučaj i s većinom ostalih sportova, uvijek postoje sponzori koji finansiraju talentirane sportiste.

„Ja sam se u potpunosti zaljubila u mačevanje i ne planiram prestati s treninzima, i nadam se da će se uskoro moći pohvaliti i pokojom titulom. Želim da svi znaju da mačevanje uopće nije opasan niti bolan sport, te da je vrlo zabavan, iako prilično zahtjevan“, poručuje Marija.

U Bosni i Hercegovini, nažalost, djeluje tek nekoliko mačevalačkih klubova, i to samo u Sarajevu i Banjoj Luci.

Mačevanje je vještina zadavanja udaraca,

a da ih se ne primi. - Moliere

Piše: Denis Gigo Hadžić

Oko vidi samo ono što je um spremam shvatiti

“A šta ćeš ti sa svojom dragom kad stupiš u brak? Gdje ćeš je strpati?”, opet me, u sred časa, i to vjeronauke, pita drug iz klupe. “Ja sam gay Puž”, šapnem mu u nadi da će sjahati s hrbeta. “Peder!”, povika on glasno, a učiteljica ga zamoli da izade napolje jer ometa nastavu. I taman dok je dolazio do vrata dušman zagalami: “Čuvajte se ljudi, taj Puž je peder!”, i zalupi vrata s vanjske strane.

S kim si, vaki si, naki si

Poželio sam da je i mene učiteljica izbacila i da me (kao prošli put) posralo jato ždralova. 14 parova očiju bilo je upereno u mene. Neke su nišanile i po rozoj Hello Kitty hemijskoj, neke su škiljile i po Pčelica Maja svesci. Izvlačile su iz konteksta tude oči, a samo su učiteljicima usta bila konkretna i u ime svih pitala: “Je li istina to Pužu?”

Nisam znao šta da joj odgovorim, jer ako bih pokušao s onom - ja to nisam birao, u ovom momentu u njenoj glavi je to na nivou onog da je homoseksualnost neprirodna i da sam bolestan. Kako da je uvjeravam da su biolozi kod 1.500 životinjskih vrsta primjetili homoseksualno ponašanje. Čak sam mislio da igram na “najblžeg čovjekovog rođaka” - Patuljastog čimpanzu, čija čitava vrsta je biseksualna i da im seks odvlači pažnju od nasilja - koje je najtipičnija metoda rješavanja konflikata među primatima (a i mnogim drugim životinjama). Na kraju, rekao sam: “Jesam. Gay sam. Kod nas životinja nema osude, jer mi nemamo inteligenciju razvijenu kao vi ljudi.”

“Izađi pred tablu da odgovaraš”, rekla je učiteljica. “Da li mogu izići iz razreda, jer se osjećam nelagodno i novi sam u ovoj školi i nisam se stigao ispisati s vjeronauke?”, uzvratio sam joj pitanjem. “Ooo pa ti ni ne vjeruješ” zaključi ona i otvorila dnevnik na moje ime. “Vjerujem učiteljice. Itekako vjerujem, samo imam problem s religijom.” Mislio sam ja reći da ni vjera nije uvjek upravu i da vjera nije znanje, jer sam znao da će najebati, ali sam u isto vrijeme

vjerovao da neće ovako daleko ova situacija otići. Stanem pred tablu, osmjejhnu se razredu i dočekam prvo pitanje...

Predznaci sudnjeg dana

Uzeo sam velik udah i kao Busta Rhymes počeo: “Kada u svijetu s najviše komunikacijskih alata zaboravite na komunikaciju. Kada zakaljate posljednji izvor pitke vode. Kada počnete rat s tasterima i pobacate nuklearne bombe. Kada puknu naftne bušotine zbog kojih će kitovi plutati po površini zagađenog okeana. Kada uništite vegetaciju i posjećete šume i tako pobijete životinje, ptice i insekte, onda će vam se sunce približiti i neće vam ni tablete ni kreme u koje vjerujete pomoći, a bit ćete toliko gladni da ćete početi jesti novac koji ste gomilali...”

“Dosta je. ne baljezgaj”, prekinu me učiteljica. “Nabroj mi žene Muhammeda s.a.w.s.”, bilo je drugo pitanje...

“Hatidža, Sauda, Aisha, Omm Salam, Hafsa, Zainab (Jash), Jouairija, Omm Habiba, Safija, Maimuna iz Haret, Fatima, Hend, Asma iz Saba, Zainab, Habla, Asma iz Noman, Maria i Raihana. i imaju još četiri ja mislim, ali se ne sjećam”

Iskreno, nadao sam se trećem pitanju, a učiteljica je rekla: “Dva. I to mršava dvojčica.”

Želio sam izaći iz razreda. Želio sam pobjeći iz svoje kućice koliko sam se loše osjećao. Pitao sam učiteljicu, iako je do kraja ostalo još deset minuta, da me pusti da izadem, pod cijenu da mi upiše neopravдан čas. Nije popustila. Onda sam odlučio na svoju metodologiju izbacivanje iz razreda: “Učiteljice, da li ta mršava dvojčica znači da ja nisam vjernik?”

Ona se osmjehnula i rekla: “Ne, tvoja vjera je super, religija ima problem s tobom.”

Bilo je to najdužih deset minuta u životu. Oko vidi samo ono što je um spremam shvatiti - Henri Bergson, urezao sam ključevima na stol.

POZNATI ĆITAJU...

Srđan Gino Jevđević, koji je karijeru počeo kao Đino Banana, frontman je americkog benda Kultur Shock. Aktivan od 1996. godine, Kultur Shock kombinira balkansku narodnu muziku s punkom, metalom i art rockom. Njegovi članovi dolaze iz Bosne i Hercegovine, Bugarske, Indonezije i SAD-a. Sebe nazivaju živahnom grupom doseljenika, koji rade poslove za koje je bitna fizička snaga i spremnost, a ne obrazovanje. Iza sebe imaju devet albuma i preko 800 nastupa širom Sjevernoameričkog kontinenta i Europe. U 2006. godini bend je oformio i vlastitu izdavačku kuću, Kultur Shock Records.

Omladinska Novinska Asocijacija
u Bosni i Hercegovini

**SCHÜLER
HELPEN
LEBEN**

NAPOMENA:

ובה פובליקציה (וילדיינ-סקי צאופס „קאריק“) יJE
ערודה עז PODRŠKU FON-
DACIJE SHL. SADRŽAJ PUB-
LIKACIJE JE ISKLJUČIVO OD-
GOVORNOST ONAUBIH I NI U
KOM SLUČAJU NE PREDSTAV-
LJA STANOVIŠTA SHL-A.